

Detlič

BirdLife
INTERNATIONAL

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

Magazin za ljubitelje divljih ptica u Srbiji

BROJ 19

ISSN 1821-0708

Oktobar 2022.

U FOKUSU
KRSTAŠ

OPSTANAK
ŠARKA

NAFTALIN
KAKO SU
NEKADA
SNIMANE
PTICE I
ŽIVI SVET

MERIDIJANI
OD KRUGERA
DO RTA DOBRE NADE

Poštovani čitaoci, uvaženi ornitolozi, dragi saradnici,

Ptice su svakodnevno izložene brojnim faktorima rizika koji vrebaju gotovo na svim staništima. Nezakonito ubijanje i proganjanje, hvatanje i zarobljavanje, trovanje, elektrokucija i kolizija i čitav niz različitih akcidentalnih situacija povećavaju stopu mortaliteta.

Slobodan Ivić

Zato je veoma važno da svaki pojedinac uzme učešće u očuvanju ptica i njihovih staništa. Kako to svaki ljubitelj ptica, stanovnik urbanih sredina i modifikovanih staništa može pomoći u naizgled neravnoj borbi?

Ornitolozi i u tu svrhu edukovana lica mogu držati predavanja i obuke za zainteresovanu populaciju, kao i da široj javnosti ukažu na postojeće probleme. Uz pomoć stručnjaka mogu se organizovati akcije za smanjenje mortaliteta ptica, formiranjem funkcionalnih sistema odmorišta i zimovališta tokom selidbenog puta. Mogu se aktivno štititi različita staništa od značaja za ptice, pratiti ilegalno ubijanje i hvatanje ptica i boriti se protiv toga uz primenu niza različitih delatnosti. Međutim, svaki pojedinac bez velikog ulaganja i stručnog usavršavanja u svom neposrednom okruženju može svakodnevno blagotvorno da utiče na biodiverzitet, pa tako i na zaštitu ptica.

Stanovništvo u selima je rigidnije i teže menja ustaljene navike. Poslovi u selu su složeni, teški, bez određenog radnog vremena i neodložni. Ritam rada paora zahteva optimalnu raspodelu i definisanje prioriteta obaveza, usklađivanje porodičnih odnosa, raspodelu vremena i budžeta, a dinamika obavljanja poslova u velikoj meri podređena je prirodnom toku rasta, sazrevanja i razmnožavanja biljaka i životinja. Čovek u seoskim sredinama bliži je prirodi jer je okružen i direktno upućen na biljni i životinjski svet. Možda upravo ta bliskost utiče da racionalnije pristupa i upravlja prirodnim resursima i da teži očuvanju postojećeg sklada. Međutim, ta harmonija u gradu je narušena. Položaj čoveka u urbanim sredinama diktira infrastruktura, prostorno je ograničen i stresan i ukoliko stanovnik grada ima potrebu za svakodnevnim uživanjem u zelenilu, to može činiti u gradskim oazama, ali i ako samostalno stvori kutak u sopstvenom stambenom okruženju. Za opstanak čoveka na plavoj planeti, i jedni i drugi moraju imati identičan cilj, očuvanje prirodne ravnoteže i celokupnog fonda biljnog i životinjskog sveta.

Opšte je poznata činjenica da su poslednjih decenija sve veće migracije ka gradskim sredinama. Brojnost humane gradske popu-

lacije i koncentrisan visok intelektualni potencijal u različitim institucijama treba iskoristiti da se ukaže na značaj zaštite prirode. S tim u vezi, u sve širim gradskim jezgrima kod stanovništva se javlja potreba za formiranjem učestalih zelenih površina. Ljubitelji ptica i prirode, uz malo truda, prostor ispred zgrade, terase, lođe ili natkrovlje mogu učiniti dekorativnim i privlačnim za pojedine vrste ptica.

Priroda je duboko ukorenjena u ljudskim dušama, a jake veze s iskonskim „silama“ koje su uvek prisutne u nama, ponekad traže svoju konkretizaciju. Kontakt građana s prirodom značajno smanjuje osećaj usamljenosti, pospešuje društvene interakcije i povezanost, a veštački oformljeni vrtovi doprinose opstanku ptica. Ptice od postanka teže slobodi i beskonačnom prostoru, ali u nekim trenucima mogu izabrati da doleto u omanji zeleni gradski kutak. Vrlo rado će biti redovni gosti ukoliko im na raspolaganju budu osnovni uslovi za kratkotrajno zadržavanje, i neće se libiti da budu previše blizu, a ni dovoljno daleko od čoveka. Svojom kratkotrajnom posetom razbijaju monotoniju i unose radost, cvrkutom i pesmom razgaljuju srca, a odlaskom ostavljaju spokoj onome ko ostaje u domu. Evo i nekoliko praktičnih saveta koji će vas podstaći na razmišljanje.

Ambijent nalik staništu u prirodi svakako će privući određene vrste ptica. Što je živopisniji i bogatiji u biljnim vrstama, privući će veći broj imigranata. Potrebno je da terasa ili bašta obiluju raznim biljkama čiji će cvetni nektar tokom čitave godine privlačiti insekte. Oni nisu samo izvor hrane, već su i oprašivači cvetova, što će usloviti obilje plodova, bobica i semena za zebe, senice i druge ptice u jesen ili zimu. Kada se sasušeni cvetovi ostave na stabljikama, sazrelo seme predstavlja visokokalorični izvor.

Svako godišnje doba u posmatranju ptica u vrtu ima svoje čari. Vrste ptica mogu biti raznovrsne iz meseca u mesec, pa se i mere u baštovanstvu koje treba preduzimati mogu i moraju prilagođavati, što angažovanje čini kreativnim i dinamičnim.

Dovoljno je da svakog meseca detaljnije obratite pažnju na vaš zeleni kutak. Pažlji-

vim izborom i sadnjom novih sadnica, privlačićete nove vrste, a i brojnost ptica će se povećavati. Ukrasno žbunasto bilje s višegodišnjim listovima ne treba orezivati u jesen. Tokom hladnih meseci, ono pruža dobru zaštitu za ptice, ujedno je i mesto gde se mogu naći skriveni insekti. Kako vreme postaje hladnije, vrste koje borave u seoskim krajevima počinju da dolaze u gradske vrtove. Među njima su sićušne i stidljive senice koje će privući mešavina semena u namenski postavljenim hranilicama.

Pliće posude s vodom u letnjim mesecima su preka potreba. Osim za piće, voda pticama služi i za osveženje perja u vreme vrelih obdanic. Rezervoari s vodom mogu biti idealno stanište za razmnožavanje insekata i vodozemaca. Povremeno ih treba dopuniti čistom vodom, a kada temperatura padne ispod nule, treba otopiti led. U zimskim danima, gumena lopta koja pluta sprečava formiranja ledenog sloja. Ukoliko ste koristili hemikalije i pesticide, čak i u malim količinama, imajte na umu da ptice u toku dana unose velike količine insekata, pa tako i toksina. Kada se napusti upotreba hemikalija, uz malo strpljenja, prirodna ravnoteža se sama uspostavlja, a brojnost štetočina ptice drže pod svojom kontrolom.

Dobra namera i jasna vizija doprinose da na malom prostoru ima mnogo čega što pospešuje život ptica. Ovakav pristup podržava divlji svet u urbanim sredinama tako što stvara odličnu ekološku praksu koja podstiče zdravije i plemenitije gradove.

Nadam se da sam u prethodnim redovima uspeo da animiram čitaoce, te vas pozivam da dopunite svoje znanje tako što ćete pažljivo pročitati poučne i zanimljive radove o pticama i očuvanju prirode koje su pripremili naši saradnici. Takođe apelujem da, samostalno, ali i zajedno sa članovima DZPPS, aktivno učestvujete u zaštiti ptica. Budite deo našeg jata, jer ono ptice čini snažnijim i vitalnijim na uticaj negativnih faktora.

Smo

ATC/STC
AVANTURA
ČEKA

SEE THE UNSEEN

SWAROVSKI
OPTIK

Postanite i Vi član Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije

Ako volite ptice i prirodu, ako Vam je stalo do njihove dobrobiti i zaštite, ako želite da naučite nešto više o pernatim komšijama sa kojima delite životni prostor, ako želite da provedete više vremena na svežem vazduhu istražujući i posmatrajući čudesni svet ptica, pridružite nam se i budite deo zajednice koja stvara novo, bolje sutra za prirodu i ljude.

Svaki član uplatom godišnje članarine dobija magazin o divljim pticama „Detlič“ i stručni ornitološki časopis „Ciconia“. Zainteresovani članovi mogu nam se pridružiti na terenskim aktivnostima otvorenog tipa, kao i na izletima koje organizujemo tokom cele godine.

Zainteresovani se mogu učlaniti direktno u našim kancelarijama u Novom Sadu (Radomira Raše Radujkova 1A/211) i Beogradu (Vukice Mitrović 62/5), kao i putem sajta na adresi: www.pticesrbije.rs/kako-postati-clan/

Sadržaj:

ZAŠTITA PTICA	
Krstaš – Vrsta u neprestanom fokusu – <i>Nikola Stojnić</i>	6
Buljina u Donjem Podunavlju – <i>Milivoj Vučanović</i>	10
GDE ŽIVE PTICE U SRBIJI?	
Vlažne livade i njive niškog sela Bujanj – <i>Slobodan Marković</i>	14
Beljarica – beogradska Amazonija – <i>Dragan Simić</i>	18
OPSTANAK	
Šarka – <i>Rastko Ajtić</i>	20
VESTI I REPORTAŽE	
Monitoring čestih vrsta ptica u Srbiji – <i>Radislav Mirić</i>	24
Održana 4. konferencija Jadranskog selidbenog puta „Smanjivanje pretnji za migratorne ptice u Mediteranu“ – <i>Sandra Jovanović</i>	24
Mreža organizacija posvećena NATURA2000 ekološkoj mreži raste – <i>Vukašin Kartalović</i>	25
Sadimo za budućnost – <i>Nataša Jančić</i>	25
Uspešno sproveden Međunarodni zimski popis ptica vodenih staništa (IWC) – <i>Marko Šćiban</i>	26
Praćenje mladih krstaša – <i>Maksim Karanović</i>	27
Polet – <i>Nataša Jančić</i>	28
Radionica „Učimo od prirode“ – najbolji čas! – <i>Uroš Stojiljković</i>	29
Zaustavljena dalja degradacija Divčibara! Bar za sada – <i>Marko Šćiban</i>	30
CRNA HRONIKA	
Trovanje životinja u Srbiji ne jenjava – <i>Aleksa Vukićević</i>	31
PRIKAZI	
Reke života – <i>Predrag Kostin</i> – <i>Voislav Vasić</i>	33
E-ORNITOLOGIJA	
Merlin je počeo da prepoznaje ptice i kod nas – <i>Željko Stanimirović</i>	33
NAFTALIN	
Kako su nekad snimane ptice i ostali živi svet – <i>Voislav Vasić</i>	36
OPREMA	
Svarovski NL Pure 10x42 i 12x42 – <i>Dragan Simić</i>	40
FOTO-REPORTAŽA	
Kako sam konačno snimio pčelarice – <i>Josip Šarić</i>	42
Ptići Jegričke – <i>Mihajlo Bajandić</i>	44
MERIDIJANI	
Od Krugera do Rta dobre nade – <i>Josip Šarić</i>	48
„Snap in Flight“ Putovanje u Albaniju – <i>Nenad Mihajlović</i>	54
Kolumbijska Amazonija – <i>Dragan Simić</i>	57
PTICE I MI	
Događaj koji se pamti – <i>Ana Ivetić</i>	62
„Daj mi krila jedan krug“ – <i>Anja i Marija Veličković</i>	62

Štampanje ove publikacije podržano je u okviru međunarodnog projekta „Jadranski selidbeni put: bezbedni koridori za seobu – zaustavimo ilegalno ubijanje ptica u Sredozemlju“, koga finansiraju fondacije MAVa i EuroNatur. Stavovi i mišljenja autora izneti u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno i mišljenje partnera i donatora.

Izdaje:

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije
Radomira Raše Radujkova 1A/211,
21000 Novi Sad
Telefon: 021/304-49-25
www.pticesrbije.rs

Glavni urednik:

Slobodan Ivić
e-mail: magazindetlic@gmail.com

Urednik fotografije:

Katarina Paunović
e-mail: cyberkat74@yahoo.com

Članovi uređivačke redakcije:

Voislav Vasić, Milan Ružić, Dragan Simić

Lektura:

Vesna Grginčević
e-mail: grgincevic.v@gmail.com

Dizajn, prelom i priprema za štampu:

Kalman Moldvai
e-mail: thekestrelimage@gmail.com

Naslovna strana:

Krstaš *Aquila heliaca*
Foto: **Szilárd Morvai**

Štampa:

FUTURA doo
Dr Nikole Krstića 8, 21000 Novi Sad
www.futura.rs

Tiraž:

800 primeraka

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije je organizacija koja okuplja pojedince i institucije koje se brinu za ptice u Srbiji. Oni čine mrežu aktivnih članova koja uspeva da održava partnerske odnose sa ornitološkim organizacijama širom Evrope putem učestvovanja u zajedničkim projektima. Društvo svoj rad zasniva na proučavanju i zaštiti divljih ptica i njihovih staništa.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице Српске, Нови Сад
598.2(497.11)
Detlič : magazin za ljubitelje divljih ptica u Srbiji / glavni i odgovorni urednik Slobodan Ivić. -2009, br. 18 - . - Novi Sad : Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, 2009 - . - Ilustr. ; 30 cm
Dva puta godišnje
ISSN 1821 - 0708
COBISS.SR-ID 237396743

Orao krstaš (*Aquila heliaca*) je ptica stepskih krajeva, čiji se areal prostire od Panonske nizije do centralne Azije. Lovi na otvorenim nizijskim staništima, gnezdi se na usamljenim stablima, u šumarcima ili na rubovima šume. Nalazi se na vrhu lanaca ishrane ravničarskih područja, gde spada u najfascinantnije i najmoćnije životinjske vrste. Oduvek je impresionirao ljude, naučnike i širu javnost. Ovde ćemo pokušati da prikazemo izvode iz kratke istorije tih impresija u nas.

Tokom 1980-ih Deliblatska peščara bila je najvažnije područje za očuvanje krstaša u našoj zemlji ali i

šire u Panonskoj niziji. I to je period prvog fokusiranja na ovu vrstu kojom se pretežno bavio Ištvan Ham. Znao je i pratio sva gnezda na Peščari, istraživao ponašanje orlova, način korišćenja prostora i ishranu. Napravio je i prve kvalitetne fotografije, tako da se ovde i doslovno govori o fokusu. Iz perspektive današnjih tehničkih dostignuća deluje neverovatno da su fotografije na gnezdu iz velike blizine načinjene fiksimiranim foto aparatom kojim se „okidalo“ iz skrovišta udaljenim nekoliko stotina metara, pomoću dugačkog kabla. Fotografija krstaša u predivnom peščarskom ambijentu dovoljno govori.

Krstaš na Deliblatskoj peščari 1980-ih.

Foto: Ištvan Ham

Vrsta u
neprestanom fokusu:

KRSTAŠ

Nikola Stojnić

Ubrzo nakon ovog perioda, krstaš nestaje kao gnezdarica sa Deliblatske peščare i fokus se pomera na drugo područje koje će u nastupajućem periodu preuzeti „štafetu“ najvažnijeg krstaševog utočišta – Frušku goru. Na prelasku iz XX u XXI vek bilo je verovatno oko pet aktivnih gnezda krstaša na Fruškoj gori, od kojih je većina bila skrivena u teško pristupačnim šumskim kompleksima. Ipak, jedno gnezdo bilo je na uočljivijem mestu – „Barba do“ kod Čortanovaca,

šumara okružen poljoprivrednim predelom. Njega je brzo uočio mladi ljubitelj ptica baš iz Čortanovaca, Teodor Stefanović. Tek što je počeo da se bavi pticama, uz kratku šetnju mu je dostupna tako veličanstvena, retka i mnogima nedostižna vrsta. Lako mogu da razumem kako mu je krstaš brzo i dopao fokusa. Teodor tih godina redovno prati i proučava ovaj par

krstaša, kao vešt penjač često i iz neposredne blizine. O tome u časopisu „Ciconia“ objavljuje jedan rad u koautorstvu sa S. Puzovićem, pravi i nekoliko fotografija. Jedna od njih vrlo brzo postaje popularna, čak legendarna i dopjeva i na kalendare, obeleživače strana (na slici pored) i sl. Iako je u pitanju mlada ptica na gnezdu, u to vreme to je jedina fotografija krstaša sa Fruške gore i dugo godina bila je korišćena i od Upravljača, JP NP „Fruška gora“, Zavoda i drugih subjekata naklonjenih zaštiti prirode i ptica. Početkom XXI veka krstašima na Fruškoj gori intenzivno se bavi Bratislav Grubač, kao ornitolog Zavoda, koji donosi i prenosi svoja znanja o ovoj vrsti iz Severne Makedonije, te zadivljujuće brzo uspeva da pronađe dve gnezdece teritorije u šumi Fruške gore. Tada u njegovoj režiji nastaje i jedan lep poster, koji se i danas na terenu koristi kao promotivno sredstvo.

Tu negde krstaš ulazi i u moj profesionalni ali i lični fokus. Do tada sam se već dosta bavio pticama na Fruškoj gori, ali pretežno šumskim pevačicama i detličima. Krstaša sam u to vreme viđao, ali relativno retko, i nisam mu se posebno posvećivao. Nehotice sam čak i pronašao gnezdeću teritoriju na Papratskom dolu, ali tome nisam pridavao veći značaj, tako da je taj podatak objavljen u gore pomenutom radu Stefanovića i Puzovića. Sredinom 2003. počinjem da radim u Zavodu i svoj fokus s nauke pomeram ka zaštiti, samim tim i ka jednoj od najugroženijih vrsta – krstašu. Redovno se bavim proučavanjem i zaštitom krstaša na Fruškoj gori do 2016. godine, kada na moju veliku žalost on odatle nestaje kao gnezdarica. Iz tog perioda najdraže su mi fotografije koje je iznad nizijskih krstaških lovišta kod Neradina napravio Jovo Ćirović, ljubitelj ptica i fotograf prirode iz Putinaca. To su prve kvalitetnije fotografije krstaša u letu kod nas.

Potom se od 2017. godine geografski fokus krstaša značajno pomera na sever, pojavom prvog gnezdećeg para na Sigetu kod Srpskog Krstura u severnom Banatu. Osim što se fokus pomera, on se i širi. Do sada smo uglavnom pričali o posvećenim pojedincima koji su se sukcesivno smenjivali u vremenu i prostoru, ali uskoro će interesovanje za krstaša biti prvo grupna, ubrzo i masovna pojava. Pod plaštom projekta PANNONEAGLE, u kojem iz Srbije učestvuju Pokrajinski zavod za zaštitu prirode i Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, sve što se dotad činilo za ovu vrstu, pojačano je: od terenskog čuvanja mladunaca i borbe protiv trovanja, preko hranilišta i veštačkih gnezda, do zakonske i praktične zaštite njegovih staništa. Milica Mišković iz Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije tada predvodi grupu vrlo posvećenih čuvara jedinog krstaševog gnezda, u kojoj ima i lokalnih lovaca i lovočuvara, studenata, ekoloških aktivista, profesionalnih ekologa i drugih. Niko pre toga u Srbiji nije svakodnevno čuvao gnezdo neke vrste, tako da njihov posao sa zanimanjem prati i veliki deo prirodnjačke i ekološke javnosti. Priča o čuvanju gnezda dobija dramatičnu završnicu sa srećnim krajem, kada je gnezdo sa kompletnim drvetom pred samo izletanje mladunaca srušila oluja. Neverovatnim zalaganjem grupe čuvara pomenute u ovom pasusu, uz konsultacije sa posvećenim pojedincima iz prethodnih pasusa, oba mladunca su sačuvana i uspešno su poletela. To su i prvi „kršteni“ krstaši: Duško i Lilika. Ova spektakularna akcija bila je medijski veoma praćena i najavila je novu eru u kojoj je krstaš u svačijem fokusu.

Odrasli krstaš u letu
Foto: Nándor Seres

Poster posvećen zaštiti orla krstaša: ZZPS, Bratislav Grubač

Krstaš u letu
Foto: Jovo Ćirović

Mladunac krstaša na improvizovanom gnezdu, Siget 2017.
Foto: Anita Sučić

Krstaš *Aquila heliaca*
Foto: BirdLife Europe

Kampanja „Lavovski za orlove“

Lav pivo, najpopularniji domaći brend kompanije Carlsberg Srbija, u saradnji sa Društvom za zaštitu i proučavanje ptica Srbije i Ministarstvom zaštite životne sredine, 2019. pokreće kampanju „Lavovski za orlove“, koja ima za cilj obnavljanje brojnosti orla krstaša u Srbiji. Kampanja podrazumeva i reklamne spotove, bilborde i sl. Tog leta svi su sve znali o krstašima i brinuli za njih, a pogotovo oni koji piju „Lav“ pivo, sa čije etikete ih je posmatrao stilizovani par orlova.

Teško će ovaj nivo popularnosti skoro ponoviti krstaš ili bilo koja druga vrsta, ali na tom vetru sada se već lakše leti.

Do sredine 2022, kada se i piše ovaj tekst, više nemamo jednog, nego čak pet poznatih gnezdećih parova krstaša u Srbiji. Vest o pronalasku četvrtog para, u februaru ove godine, preneli su udarno gotovo svi mediji. Ono što je nekad bio fokus retkih entuzijasta, sada se proširilo na širu javnost. Krstaševo očuvanje i oporavak sada su želja ne samo pojedinaca ornitologa ili „prirodnjačkih krugova“ već gotovo celokupnog građanstva. Ja im želim da tu svoju divnu želju materijalizuju, odnosno da krstaša bude sve više i da što više ljudi u prirodi uživa gledajući orla krstaša, moćnog letača mrkog tela i blistave zlatne „krune“.

BULJINA

(*Bubo bubo*)

u Donjem Podunavlju

Milivoj Vučanović

Buljina ili, kako je još nazivamo velika ušara, jedna je od deset vrsta sova koje žive u Srbiji. Ova ptica je u Evropi široko rasprostranjena, ali zbog svoje visoke pozicije u lancu ishrane svuda je malobrojna. Preferira staništa kao što su kanjoni planinskih reka, litice, manji kamenjari, a neretko se gnezdi i u lesnim odsecima i gnezdima dnevnih ptica grabljivica. Buljina je najkrupnija sova Evrope. Hrani se svim životinjama koje može da savlada, od sitnih glodara i ptica, do krupnih ptica veličine divlje guske i sisara veličine mačke ili nutrije. Izbor plena često zavisi od tipa staništa na kome živi.

U Srbiji je rasprostranjena uglavnom južno od Save i Dunava. Populacija se procenjuje na oko 400 parova. U Vojvodini, u savremenoj istoriji, zabeležena je na gneždenju samo u Deliblatskoj peščari. Povremeno se viđa na još par lokacija, ali bez konkretnih dokaza o gneždenju.

Populacija o kojoj ćemo govoriti u ovom tekstu nalazi se u Donjem Podunavlju, u delu između Kostolca i ulaza u Đerdapsku klisuru. U periodu od 2014. do 2022. praćeno je pet gnezdećih teritorija u izrazito mozaičnim staništima koja pružaju bogatu trpezu parovima buljina. To zaključujemo po ostacima plena koji su pronađeni u gnezdima, kao i ostacima plena uočenim na određenim pozicijama gde se hrane odrasle sove.

Buljina *Bubo bubo*
Foto: Jeremy Hynes

Mlada buljina blizu gnezda
Foto: Milivoj Vučanović

Buljina uginula u gnezdu
Foto: Milivoj Vučanović

Mladunci buljine u gnezdu punom plena
Foto: Milivoj Vučanović

Bogata trpeza u gnezdu
Foto: Milivoj Vučanović

Buljina pronađena kod Smederevske Palanke

Za devet godina praćenja ovih pet teritorija, ni u jednoj nisu bile aktivne sve teritorije. U jednoj godini na pojedinim teritorijama najviše se gnezdilo 4 para, najmanje 2. Samo na jednoj teritoriji sove su se gnezdile tokom svih 9 godina.

Na nekim aktivnim teritorijama, nakon toga, zabeleženo je prisustvo samo jedne buljine, da bi se nakon godinu ili dve pojavila druga jedinka. Par bi bio aktivan godinu ili dve, da bi opet na teritoriji boravila samo jedna ptica. Razlog za neredovno gnežđenje, i pored bogate hranidbene baze, kao i dobrog prirasta mladunaca, jeste prilično velika smrtnost odraslih jedinki. Uzrok visokoj smrtnosti odraslih sova, ali i mladunaca, najverovatnije je trovanje hranom. Naime, značajan udeo plena buljina na ovom području čine pacovi i domaći golubovi (letači) koje sove love na obodu ljudskih naselja. Hrana kojom se hrane domaće životinje privlači brojne glodare, pre svega pacove, koje ljudi truju. Usled nestručnog trovanja glodara, neki od zatrovanih pacova postaju plen buljina, a onda grabljivac postaje žrtva sopstvenog plena. Kada su domaći golubovi u pitanju, njih buljine love na stenama i okolnim krovovima. To su jedinke koje su zalutale prilikom raznih takmičenja, ili su nesmotreno zanočile na krovu, te buljinama tokom noći postaju lak

plen. Problem su jedinke koje žrtvuju ljudi, a namenjene su dnevnim grabljivicama. Poznato je da pojedini golubari redovno truju velike sokolove i jastrebove. Takvi golubovi premazani su opasnim otrovima i puštaju se kao mamac na mestima gde se očekuju ove ptice grabljivice. Ukoliko žrtvovani golubovi prežive dan i zanoće na stenama ili krovu, mogu postati plen buljina koje stradaju zbog trovanja.

Prosečno leglo buljina na ovom području čine dva do tri mladunca po paru. Sa ovakvim prirastom one bi postepeno širile areal gnežđenja i povećavale brojnost parova na okolna područja na kojima su se u prošlosti gnezdile, gde i danas postoje povoljni uslovi za gnežđenje. Jedan od dokaza ove tvrdnje jeste i par koji se gnezdio na obali Dunava u Deliblatskoj peščari, a sasvim sigurno pripada ovoj populaciji. Međutim, i pored dobrog prirasta, izuzetno bogate hranidbene baze i odličnih pozicija za gnežđenje, ova populacija jedva popunjava upražnjena mesta zrelih ptica. Za devet godina praćenja tri teritorije su, u proseku, izgubile po tri odrasle jedinke, koje su nakon godinu ili dve zamenile druge. Na jednoj teritoriji stradale su obe jedinke, dok se u poslednje tri godine na toj teritoriji buljine ne gnezde. Na istraživanom području pronađeno je sedam leševa buljina, od toga dva su bila mladunci

na ivici osamostaljenja. Pronađeni su na roditeljskoj teritoriji, zajedno s jednim od roditelja. Na jednoj teritoriji pronađen je uginuli mužjak koji je tri godine ranije markiran pet kilometara dalje kao mladunac u gnezdu. Dvadesetak metara od mesta pronalaska mužjaka, ženka je ležala na gnezdu sa dva jajeta, no ona je nakon izvesnog vremena napustila polog. Preostala tri leša takođe su pronađena na teritorijama gnežđenja buljine.

Uginule jedinke u trenutku pronađenja bile su u fazi raspadanja i, nažalost, nije bilo moguće izvršiti obdukciju i sa sigurnošću utvrditi da li su uginule od trovanja. Ovaj zaključak donet je na

osnovu ostataka plena koji je pronađen u gnezdima i na teritorijama buljina na ovom području.

Zabeležen je još jedan slučaj trovanja buljine iz ove populacije sa srećnim ishodom. Mlada ženka koja je markirana u gnezdu kao ptič maja 2020. godine, pronađena je na deponiji u okolini Smederevske Palanke početkom januara 2021. Pticu su od osoba koje su je pronašle preuzeli i zbrinuli radnici u prihvatnom centru za divlje životinje u Vršču. Nakon mesec dana rehabilitacije vraćena je u prirodu.

Pored pacova i golubova, buljine na ovom području imaju izuzetno širo-

ku lepezu plena. Neke od zanimljivijih životinjskih vrsta koje su pronađene kao plen u gnezdima buljina su smuđ (*Sander lucioperca*), mladunac lisice (*Vulpes vulpes*), kuna belica (*Martes foina*), nutrija (*Myocastor coypus*), eja močvarica (*Circus aeruginosus*), veliki vranac (*Phalacrocorax carbo*), dok su u jednom gnezdu pronađeni ostaci osam utina (*Asio otus*). U razgovoru s jednim od alasa koji ima kuću na obali Dunava na oko 700 metara od teritorije buljina, saznao sam kako su mu tromesečni mačići tokom noći nestajali jedno po jedno, pa mu je od pet ostalo samo jedno mače. Mogao sam da pretpostavim ko je krivac za tu misteriju. Naravno, nisam mu rekao. ■

VLAŽNE LIVADE I NJIVE NIŠKOG SELA BUBANJ

Tekst: Slobodan Marković

Fotografije: Slobodan Marković, Marko Stoičkov

Na teritoriji niške gradske opštine Palilula nalazi se Bujanj. Malo selo, skriveno između Gornjeg i Donjeg Međurova i Piksijeve Pasi Poljane, uobičajno prigradsko selo. Ipak, Bujanj će zauvek ostati ucrtan na ornitološkoj mapi Srbije kao mesto na kojem je prvi put uočena i snimljena nova vrsta za našu faunu.

Livade i njive u okolini Bujanja nalaze se u blagoj depresiji između spomen-parka Bujanj i Južne Morave, pa su tako pod jakim uticajem podzemnih voda i gotovo svake godine manje ili više poplavljene. Na malom delu lokaliteta trska s vodom zadržava se cele godine, dok ostali deo atara meštani koriste za voćnjake i sadnju pšenice i deteline.

Od januara do aprila 2021. padavine kiše i snega obilovale su na jugu Srbije, pa se voda zadržavala na površini, a na lokalitetu kod sela Bujanj prelazila je i pola metra dubine. Ovakav privremeni vodeni ekosistem pogodovao je mnogim vrstama ptica da se nakratko odmore na svojoj seobi, okrepe i nastave put. Tokom četiri meseca na ovom lokalitetu zabeležio sam 93 vrste ptica. Osim mene, lokalitet su obilazili mnogi drugi zaljubljenici u ptice, pa je broj zabeleženih vrsta nesumnjivo veći.

Obilaske ovog lokaliteta u 2021. počeo sam tokom zimskog popisa ptica vodenih staništa (IWC). U tom trenutku delovao je poprilično pusto, bez ptica, kao i svake godine, međutim, dalo se primetiti da je količina vode veća nego inače, samo što je bila potpuno zaleđena. Tek pokoja siva i bela čaplja (*Ardea cinerea*, *Ardea alba*) traže svoj plen koračajući po zaleđenim njivama, dok se iz vazduha poljska eja (*Circus cyaneus*) i vetruška (*Falco tinnunculus*) svojski trude da pronađu obrok. Tokom februara gotovo da nisam obilazio lokalitet zbog velike hladnoće i obilnih padavina.

Početak marta doneo je malo lepše vreme i tada počinju da se pojavljuju uzbudljiva iznenađenja za nas ornitologe. Prvi obilazak tokom marta obeležilo je prisustvo dve male šljuke (*Lymnocryptes minimus*) u društvu nekoliko barskih šljuka (*Gallinago gallinago*), dok se u daljini čuo barski petlovan (*Rallus aquaticus*). Poljske jarebice (*Perdix perdix*) bile su već u parovima i mogle su se videti u poljima. Najbrojnija ptica bio je vivak (*Vanellus vanellus*) – 110 jedinki letelo je svuda oko i svojim „alarmom“ upozoravalo druge ptice na lokalitetu da ih neko posmatra. Do kraja marta nekoliko puta je zabeležena crna roda (*Ciconia nigra*), dok su bele rode (*Ciconia ciconia*) počele polako da zauzimaju svoja gnezda. Od plovki, gluvare (*Anas platyrhynchos*) su bile najdominantnije, a u njihovim jatima mogao se uočiti i koji grogotovac (*Spatula querquedula*), šarena utva (*Tadorna tadorna*), plovka kašikara (*Spatula clypeata*) i šiljkan (*Anas acuta*). Veliko jato sprudnika ubojica (*Calidris pugnax*) od oko 250 jedinki na ovim livadama bilo je prisutno i tokom aprila. Kraj marta doneo je lepo iznenađenje – u malo dubljoj travi uočena je velika carska šljuka (*Numenius arquata*) u društvu dve muljače (*Limosa limosa*), obe vrste viđane su i tokom aprila. Spomenuo bih i da je moj prijatelj Marko Stoičkov, sa kojim sam često obilazio ovaj lokalitet, imao sreće da na Bujanju posmatra ritsku sovu (*Asio flammeus*). Markovo često posećivanje dvadesetak aktivnih gnezda belih roda u okolini sela Bujanj izgleda je prizvalo belu rodu da prinovu donese i u njegov dom!

Vivak *Vanellus vanellus*

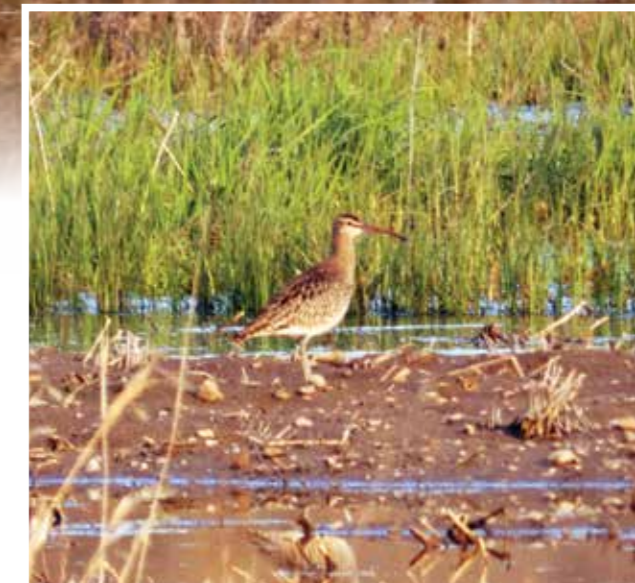

Vlastelice *Himantopus himantopus*

Srudnik migavac *Tringa glareola*

Aprila meseca počele su prolećne temperature, voda na livadama i njivama blago je opadala, a dvadesetak parova vivaka zauzelo je teritorije i uveliko su bili na leglima. Diverzitet ptica rastao je kako je seoba odmicala. Taj 9. april dugo ću pamtititi kao savršen dan za svakog ljubitelja ptica. U kasno poslepodne došao sam na lokalitet i započeo beleženje sa par eja močvarica (*Circus aeruginosus*) i crnom lunjom (*Milvus migrans*) koje su niskim letovima stalno podizale mešano jato plovki (gluvara, zviždara /*Mareca penelope*/, kašikara, krdža /*Anas crecca*/). U plićim delovima vode primetio sam nekoliko krivokljunih sprudnika (*Tringa nebularia*), sprudnika pijukavaca (*Tringa ochropus*), desetak vlastelica (*Himantopus himantopus*) i sprudnika ubojica. Sa žbunja i niskog rastinja čuli su se češljugari (*Carduelis carduelis*), livadske i planinske trepteljke (*Anthus pratensis*, *Anthus spinoletta*), pokoja beloguzi (*Oenanthe oenanthe*) i crnoglava grmuša (*Sylvia atricapilla*), dok su se sa trske nadjačavali veliki trstenjak (*Acrocephalus arundinaceus*) i obični cvrčić (*Locustella luscinioides*). Negde pred kraj terenskog transeka pojavila se ptica koju sam do tad viđao samo na slikama u priručnicima, stepski vivak (*Vanellus gregarius*). To je jedna od najređih ptica na svetu, a ovaj koga sam posmatrao bio je u društvu nekoliko običnih vivaka i bezbrižno se odmarao na livadi. Par poziva i poruka bilo je dovoljno da potvrdim da je ovo prvo beleženje u Srbiji! Stepki vivak ostao je na lokalitetu dve sedmice, dok su tokom jedne posete uočene čak dve jedinke. U povratku sa terena euforiju je produbio ražanj (*Plegadis falcinellus*), koji je u blatu lovio insekte.

Vivak *Vanellus vanellus* i stepski vivak *Vanellus gregarius*Ražanj *Plegadis falcinellus*Mala carska šljuka *Numenius phaeopus*Ritska sova *Asio flammeus*Stepski vivak *Vanellus gregarius*

Do kraja meseca temperatura je rasla svakog dana, količina vode na livadama je drastično opadala, ali retkih vrsta bilo je sve više. Pojavilo se nekoliko malih carskih šljuka (*Numenius phaeopus*), prepelica (*Coturnix coturnix*), žalara slepića (*Charadrius dubius*), sivih vetruški (*Falco vespertinus*), crnih sprudnika (*Tringa erythropus*), lastavičara (*Falco subbuteo*), čak i jedna šljuka livadarka (*Gallinago media*).

Skromno je reći da je ovo izuzetno bitan lokalitet za ptice tokom njihove seobe. Mozaično stanište vlažnih livada, obradivih površina i voćnjaka s niskim rastinjem čini jedinstveno stanište na jugu Srbije. Nažalost, to isto stanište prepoznaju i lovci kao odlično mesto za dresuru lovačkih pasa. Skoro svakog dana viđani su automobili iz kojih su psi puštani na livade na kojima su tražili i isterivali (čitajte: proterivali) ptice. Tih dana veliki broj vivaka imao je legla s jajima i mladuncima. Mnoge jedinke ptica na ovim livadama, umesto zaslužnog predaha na seobi, maltretirali su lovački psi.

BELJARICA

BEOGRADSKA AMAZONIJA

najava dobrih vesti
(ali još uvek nije i zvanično)

Tekst: **Dragan Simić**
Fotografije: **Josip Šarić**

Nisam navikao na dobre vesti i sumnjičav sam prema njima. Šta bi mogla biti pozadina ovoga, neprestano se pita moj sumnjičavi um? Ali da se vratim unazad – možda ne znate vesti!

Povodom 22. maja, Svetskog dana zaštite biodiverzite- ta, gradonačelnik Beograda Zoran Radojičić najavio je da će Beljarica i forland leve obale Dunava u Beogradu konačno postati zvanično zaštićeni. „Kada je reč o zaštiti forlanda leve obale Dunava koji se nalazi oko Beljarice, njegova površina je 1.850 hektara, i nakon okončanja procedure pred nadlež- nim institucijama, Skupština grada Beograda će doneti odluku o zaštiti“, kazao je i dodao da su beogradska prirodna dobra još jedan od potencijala razvoja grada kroz promociju eko-turizma na održiv način.

Za Beljaricu ste svi već čuli. To je prostrano plavno po- družje između Dunava i nasipa, na najširem mestu preko 2,1 km i nekih 9 km² sezonski plavljenih priobalnih šuma, industrijskih plantaža topola, rečnih rukavaca i bara sa 60 vrsta sisara (srndač, divlja svinja, vidra, divlja mačka, šakal itd.) i 180 vrsta ptica (belorepan, crna roda, patka njorka, belobrka čigra, crna žuna, žuti i sivi voljić itd.). Ovo područje je deo međunarodnog ekološkog koridora, kao i značajnog područja za ptice „Ušće Save u Dunav“ (IBA), koji je Zavod za zaštitu prirode Srbije poodavno predložio za zaštitu kao predeo izuzetnih odlika „Forland leve obale Dunava u Beogradu“, da zaštitu od poplava, kao i prirodno prečišćavanje vode i proizvodnju kiseonika i ne pominjem.

Mozaična staništa na Beljarici

Mešovito jato barskih ptica

Sve je počelo pre tri decenije, kada sam kajacom in- tenzivno istraživao ptice dunavskih rukavaca, pa počeo da sanjam o stvaranju plavnog rezervata prirode na Dunavu unutar Beograda. Pre nego što sam shvatio šta radim, obu- hvatio sam plavnu zonu leve obale, taj dunavski forland u zamišljene granice rezervata koje sam nacrtao na paus- piru preko mape grada sa ulicama (toliko je sve blizu ulica, blizu zgrada, blizu svih nas).

A pre nešto više od jedne decenije, lokalna NVO „Liga za ornitološku akciju“ (LOA), od Sekretarijata za zaštitu ži- votne sredine Grada Beograda dobila je grant za proučava- nje tog istog forlanda u Beogradu i izradila predlog zaštite. Predlog su potpisali S. Lečić, M. Dajović, J. Nikolić Antoni- jević i D. Simić.

Inicijativa za zaštitu ovog područja pokrenuta je 2010. u okviru projekta „Krila širom Balkana“ koji je koordi- rao BirdLife International i podržala Evropska komisija. Gradski Sekretarijat prihvatio je inicijativu, a Zavod za zaštitu prirode Srbije 2014. izradio je studiju i zvanični predlog za zaštitu 18,6 km² podunavskih plićaka i šuma. U leto 2015. predlog je bio uvršten u dnevni red Skupštine Grada Beograda, zakazan za glasanje, ali je povučen pre glasanja.

U avgustu 2016. najavljena je gradnja kineske luke u okviru projekta „Pojas i put“, locirane baš unutar najvred- nijih 9 km² predloženog rezervata. Zabrinuta za budućnost Beljarice, LOA je video klipom autorke J. Papan pokrenu- la kampanju „Spasimo beogradsku Amazoniju“. Samo za prve dve nedelje, video je imao više od 300.000 pregleda i 7.000 deljenja. Usledila je i online peticija, koja je premašila 11.000 potpisa, predavanja, javni protesti, brojni nastupi u medijima, kao i nagrađivani 40-minutni dokumentarni film u produkciji VICE.

Marta 2020, samo nekoliko dana pre nego što je naj- smešniji virus stigao do Srbije, Ministarstvo građevine i sa- obračaja izjavilo je televiziji N1: „Ne, odustali smo od lokali- teta Beljarica, luka će biti izgrađena negde dalje uzvodno.“ A u junu 2021, gradonačelnik Beograda Radojičić najavio je da će forland leve obale Dunava u Beogradu, uskoro, nakon sed- am i više godina otkako je Zavod podneo predlog za zaštitu, konačno postati zvanično zaštićen.

Sada imam pomešana osećanja: oprezan sam i iz isku- stva nepoverljiv, ali i umereno srećan u isti mah. Moj tri de- cenije star san o vodoplavnom rezervatu prirode na Dunavu unutar samog Beograda – možda se baš sada, sasvim neoče- kivano, ostvaruje. Držite palčeve. ■

Mešovito jato čaplji i roda

ŠARKA

Vipera berus (Linnaeus, 1758)

Dr Rastko Ajtić

Šarka ima jedno od najširih područja rasprostranjenosti među gmizavcima. Nastanjuje prostor od Britanije i Francuske na zapadu Evrope, do ostrva Sahalin na istoku Azije, i od polarnog kruga na severu, do Grčke i Koreje na jugu. U južnom delu areala distribucija nije kontinuirana, jer su populacije međusobno odvojene i izolovane na visokim planinama. Naseljava predele od nivoa mora, pa do 2600 m na jugu areala.

Šarka je rasprostranjena u većini regiona Srbije, nema je samo u Bačkoj, severoistočnoj i južnoj Srbiji. Međutim, ova vrsta ima izrazito rascepan areal, a grupe populacija su međusobno u velikoj meri geografski odvojene. U pogledu visinske distribucije, postoje dve grupe populacija: nizijske (južni Banat, južni Srem i severozapadna Srbija) i visokoplaninske (centralna, istočna, jugoistočna i jugozapadna Srbija, Kosovo i Metohija). Visinska distribucija u Srbiji obuhvata raspon od 70 do 2500 m nadmorske visine.

Odrasle jedinke ove vrste dostižu oko 65 cm ukupne dužine (retko do 90 cm). Telo je zdepasto, rep relativno kratak. Glava je izdužena i proširena u zadnjem delu, ali nije trouglasta, iako se radi o otrovnoj vrsti. Postoji polni dimorfizam u veličini tela, pri čemu su ženke krupnije od mužjaka. Oči su relativno sitne, zenica je vertikalna. Na leđnoj strani glave postoji više krupnih krljušti. U najvećem broju slučajeva, dve apikalne pločice dodiruju rostralnu. Broj nizova dorzalnih pločica koje imaju nenaglašeni greben duž uzdužne ose, iznosi 21 (veoma retko 20 ili 22). Osnovna boja dorzalne strane tela šarke je varijabilna, a polni dihromatizam je izražen. Kod mužjaka dominira siva ili smeđa osnova, s tamnosmeđom ili crnom cik-cak (neprekinutom ili

isprekidanom) šarom, dok su ženke smeđe ili riđe osnovne boje tela, s tamnosmeđom, manje izraženom šarom. Stomačna strana tela je jednolična, najčešće sivkasta, smeđa ili riđa. Pojava melanizma (tamne pigmentacije) relativno je česta u nekim delovima areala.

Šarka pripada otrovnicama, otrov je promenljiv i može imati hemoragično i/ili neurotoksično dejstvo. Suvozemna je vrsta, dnevno aktivna, ali može loviti i u sumrak. Kod nizijskih populacija aktivnost je pomerena na kasne večernje sate. Pretežno se hrani sisarima (miševima, pacovima), ali i gušterima, žabama i insektima. Dužina perioda hibernacije je promenljiva; u južnim delovima areala traje najčešće od novembra do marta. Mužjaci iz hibernacije izlaze pre ženki, zbog spermatogeneze i međusobnih borbi. Parenje se odvija tokom marta ili aprila. Period razmnožavanja traje od avgusta do septembra. Šarka je živородna vrsta. Veličina legla varira od 3 do 18 mladunaca, u zavisnosti od veličine ženke, ishrane i sezone. Učestalost razmnožavanja je promenljiva, može se odvijati svake ili svake druge godine. Mužjaci dostižu polnu zrelost sa 3 do 4, a ženke sa 4 do 5 godina. U populacijama šarki zabeleženo je i oplodjenje jedne ženke od strane više mužjaka (*multiple paternity*).

U okviru svog ogromnog areala šarka živi na raznovrsnim staništima: od nizijskih vlažnih livada ili stepa, preko žbunastih zajednica, do otvorenih šuma. U Srbiji, nizijske populacije nastanjuju šumske ili šumo-stepske predele (Vršački breg i Fruška gora) ili nizijske vlažne, galerijske šume reliktnih staništa (Obedska bara i Zasavica). S druge strane, visokoplaninske populacije nastanjuju subalpske livade i tresave iznad gornje šumske granice, ili obode četinarskih šuma (npr. Mokra gora, Kopaonik, Šar-planina, Prokletije i Stara planina).

Šarka *Vipera berus*
Foto: Milivoj Vučanović

Šarka *Vipera berus* mužjak

Foto: Rastko Ajtić

Šarka je politipska vrsta. Na osnovu morfoloških karaktera, do sada su opisane tri podvrste: *V. b. sachalinensis* (ostrvo Sahalin), *V. b. bosniensis* (Balkansko poluostrvo) i *V. b. Berus* (preostali deo areala). Molekularno-genetičke studije dokazale su postojanje tri filogenetske klade, ali se njihova distribucija razlikuje od rezultata mor-

foloških studija. Prema ovim podacima, severozapadni deo Balkanskog poluostrva naseljava nominotipska podvrsta, dok njegov preostali deo (delom i Panonsku niziju) naseljava podvrsta *V. b. bosniensis*. I nizijske i visokoplaninske populacije u Srbiji pripadaju balkanskoj podvrsti šarke (*V. b. bosniensis*).

Na globalnom nivou, šarka se ne smatra ugroženom vrstom. Međutim, u Srbiji je ona veoma ugrožena usled nekontrolisanih ljudskih aktivnosti. S jedne strane, ubijanje jedinki zbog straha ili sujeverja, kao i povremeno sakupljanje i korišćenje jedinki radi proizvodnje antiviperina (protivotrova), direktna je pretnja jedinkama i po-

Šarka *Vipera berus* ženka

Foto: Rastko Ajtić

Šarka *Vipera berus*

Foto: Rastko Ajtić

pulacijama. S druge strane, ugrožavanje staništa, kako visokoplaninskih tako i nizijskih, značajan je faktor rizika za opstanak populacija ove vrste u našoj zemlji. Iako je areal šarke u našoj zemlji širok, izuzetno je rascepan. Realna distribucija daleko je manja, svedena je na veći broj manjih, međusobno veoma udaljenih populacija. Prema dugogodišnjim istraživanjima sprovedenim za potrebe izrade Crvene knjige faune Srbije, ukupan broj šarki u Srbiji procenjen je na manje od 10.000 odraslih jedinki, pri čemu verovatno nijedna od populacija ne broji više od 1000 polno zrelih individua, čiji će se broj u budućnosti verovatno smanjivati.

Do pre jednog veka, šarka je nastanjivala skoro čitav region oko Save i Dunava, dobar deo Vojvodine i Panonskog basena skoro u celosti, staništa je delila s nizijskom vrstom *Vipera ursinii rakosiensis*. Obe vrste i skoro cele populacije nestale su s ovih prostora jer su raznim agrotehničkim zahvatima nestala pogodna staništa, osim toga, veliki broj jedinki je u nekoliko navrata fizički istrebljen.

Kad se govori o faktorima ugrožavanja, u Srbiji su faktori različiti za visokoplaninske i nizijske populacije šarke, međutim, postoje i zajednički. Pre svega, oni se odnose na biološke i populaciono-ekološke parametre

svih populacija. Veoma mali, ostrvski areal predstavlja posebnu opasnost za opstanak ove vrste u Srbiji. Relativno ograničene sposobnosti raseljavanja jedinki, potencijalno male gustine populacija u kojima može doći do poremećaja odnosa polova i velikih promena u brojnosti jedinki, povećavaju verovatnoću pojave inbridinga (ukrštanje u srodstvu) u populacijama šarke u Srbiji. Dinamike populacija plena mogu dodatno uticati na brojnost i gustinu populacija šarki. Pojedinci iz zemlje i inostranstva, povremeno ilegalno sakupljaju jedinke iz prirode u terarističke svrhe. Obim sakupljanja i moguće posledice na lokalne populacije nije moguće proceniti. Antropogeni uticaji na visokoplaninske populacije podrazumevaju izgradnju infrastrukturnih, turističkih i stambenih objekata (saobraćajnice i ski staze) na pojedinim staništima šarke, što ima direktan ili indirektan negativan uticaj na jedinke i populacije. Poljoprivredne aktivnosti, neracionalno i nenamensko korišćenje zemljišta, šuma i ostalih tipova vegetacije, glavni su faktori ugrožavanja nizijskih populacija šarke u Srbiji.

Prema zakonskoj regulativi Republike Srbije, šarka je strogo zaštićena vrsta, ali je u praksi sprovođenje zakonskih odredbi neodgovarajuće, kako na državnom, tako i na lokalnom nivou. Podizanje svesti i edukacija lo-

kalnog stanovništva, policije, inspekcijских službi o biologiji, ekologiji i opasnostima od šarke, od vitalnog su značaja za suzbijanje straha, sujeverja i ubijanja jedinki ove vrste u Srbiji. Potrebna su sistematska faunistička istraživanja da bi se utvrdila precizna distribucija, granice areala i brojnost populacija šarke u Srbiji. Populaciono-ekološka istraživanja i otkrivanje faktora ugrožavanja neophodni su za preduzimanje efikasnih mera zaštite i dugoročni monitoring populacija u našoj zemlji. Kada je u pitanju zaštita staništa, od suštinskog značaja su konzervacione mere za sprečavanje neadekvatnog i nenamenskog korišćenja, uništavanja i ugrožavanja kako visokoplaninskih, tako i nizijskih staništa. Sva zabeležena i novootkrivena staništa šarke u Srbiji moraju biti uvrštena u strogo zaštićena područja.

Na globalnom nivou, populacioni trend šarke je opadajući. Prema sadašnjim podacima, a na osnovu ekspertske procene, u Srbiji je populacioni trend ove vrste takođe opadajući.

Nacionalna kategorija ugroženosti po IUCN kriterijumima: – osetljiva vrsta, VU

Nacionalna kategorija ugroženosti po DEŽI kriterijumima: – osetljiva vrsta, VU

Monitoring čestih vrsta ptica u Srbiji

Radislav Mirić

Pan-evropski monitoring čestih vrsta ptica (Pan-European Common Bird Monitoring Scheme) je program započeo 2002. kao združena inicijativa Evropskog saveta za popis ptica (European Bird Census Council) i BirdLife International. Cilj ovog monitoringa je da putem dugoročnog praćenja veličine populacija ptica na istim lokalitetima ukaže na promene i stanje prirode širom Evrope. Podaci prikupljeni u ovom projektu dolaze sa velikog broja lokacija sa teritorija svih članica Evropske unije, i još nekoliko evropskih država. Prikupljeni podaci proučavaju se kako bi se utvrdili uzroci eventualnih promena stanja populacija ptica. Podaci se na kraju dostavljaju donosiocima odluka kako bi se ukazalo na potrebu za promenama nekih praksi koje loše utiču ne samo na stanje populacija ptica nego na stanje čitavog biodiverziteta, čak i zdravlja ljudi.

Ovaj program je u Srbiji započeo 2021. kao pilot projekat pod nazivom „International Census Plots“. Prve sezone je 27 ornitologa vršilo monitoring na 34 lokacije. Tom prilikom

prikupljeno je 3.717 podataka o 142 vrste ptica, od kojih je 105 gnezdarica. Tokom 2022. istraživanje se sprovodi na 36 lokacija i u njemu učestvuje 28 popisivača. Uspešna probna 2021. godina doprinela je tome da se organizacije u okolnim državama (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Severna Makedonija) zainteresuju za ovu aktivnost i u manjoj ili većoj meri priključe projektu.

Kad govorimo o dosadašnjim rezultatima od početka monitoringa na nivou EU, sakupljena je ogromna količina podataka i izvučeni su mnogi zaključci. Na primer, između ostalih vrsta ptica, utvrđeno je da je populacija vivaka opala za 55% od početka cenzusa. Kao glavni uzrok za pad brojnosti ove i mnogih drugih vrsta navodi se intenzifikacija poljoprivrede. Doduše, nisu sve vrste u problemu, tako je populacija crne crvenrepke porasla za 68%, što je posledica njene prilagodljivosti i ulaska u urbane sredine. Ovi i ostali podaci dostupni su na internet stranici: <https://pecbms.info/trends-and-indicators/species-trends/>.

Održana 4. konferencija Jadranskog selidbenog puta „Smanjivanje pretnji za migratorne ptice u Mediteranu“

Sandra Jovanović

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije pri kraju je sprovođenja projekta „Jadranski selidbeni put: bezbedni koridori za seobu – zaustavimo ilegalno ubijanje ptica u Sredozemlju“ (*Adriatic Flyway 4*). Zajedno sa kolegama iz regiona, iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske i Severne Makedonije, i uz finansijsku potporu fondacija MAVa i EuroNatur, aktivno učestvujemo u sprečavanju stradanja ptica usled nezakonitog lova, trovanja i elektrokcije i kolizije.

Kako je ovo četvrta, završna godina višegodišnjeg projekta, upriličena je 4. projektna konferencija. Skup je održan u Zadru (Hrvatska), od 25. do 29. aprila 2022. Konferenciji je

prisustvovao 71 predstavnik iz 13 država. Prethodna konferencija održana je u martu 2018. na Fruškoj gori u organizaciji našeg Društva.

Tokom trajanja konferencije, zaposleni Društva imali su prilike da iznesu rezultate istraživanja o stradanju ptica u Srbiji usled ilegalnog lova i trovanja. Važnost ove konferencije ogleda se i u razmenjivanju iskustava i znanja sa kolegama iz inostranstva. Veoma važan trenutak konferencije je i usvajanje Zadarske deklaracije koja poziva nadležna nacionalna i međunarodna tela da se više posvete rešavanju problema ilegalnog ubijanja ptica i njihove zaštite.

Učesnici konferencije
Foto: Euronatur

Mreža organizacija posvećena NATURA2000 ekološkoj mreži raste

Vukašin Kartalović

Projekat: „Eko-mreža za budućnost Srbije“

Donator: SIDA (Swedish International Development Agency)

Natura2000 resursni centar Srbije je mreža organizacija koje deluju na polju zaštite prirode i zaštite životne sredine. Ova Mreža bila je u centru aktivnosti projekta „Eko-mreža za budućnost Srbije“. Projekat pripada okviru programa projekata za reformu zaštite prirode u Srbiji, koji sprovode Mladi istraživači Srbije, a finansira Švedska agencija za međunarodnu saradnju i razvoj.

Glavne aktivnosti i postignuti rezultati tokom trajanja projekta su razvoj baze podataka i mobilna aplikacija za unos terenskih podataka „Biologer“; potom održavanje četiri radionice kojima je prisustvovalo 114 pojedinaca iz 51 organizacije civilnog društva sa teritorije Srbije. Uspostavljanje te-

melja vizuelnog identiteta usledilo je kada su članice izglasale logo Mreže. Pokrenuta je i kampanja za povećanje vidljivosti na društvenim mrežama, odštampana je publikacija o Natura2000 mreži i snimljen promotivni film sa osvrtom na značajne uspehe u radu pojedinih organizacija u Mreži.

Osetan je uticaj projekta na širenje Mreže, osveščivanje važnosti umrežavanja organizacija civilnog društva, zajedničkog delovanja kroz Mrežu i uspostavljanja temelja vizuelnog identiteta i promotivnih aktivnosti. Okupljanje članica imalo je vitalnu važnost za revidiranje i uvećanje članstva, kao i za veoma važne diskusije, razmenu iskustava i ideja.

Od formiranja 2009. godine, do završetka ovog projekta, Mreži je pristupilo preko 85 organizacija, dok se samo tokom šest meseci trajanja projekta priključilo čak 17 novoformiranih organizacija. Nove članice rade na izuzetno značajnim temama, a umrežavanje će doprineti vidljivosti njihovog rada, dok će poruke koje šalju imati veći uticaj i snagu kroz jedinstveno sinergijsko delovanje Mreže.

Natura2000 RCS je najveća mreža ekoloških organizacija koja okuplja najrelevantnije organizacije i pojedince u oblasti zaštite prirode, stoga ujedno predstavlja najveći potencijal i generator originalnih i uticajnih ideja u toj oblasti.

SADIMO ZA BUDUĆNOST

Tekst i fotografija: Nataša Jančić

Protekle tri decenije Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije vredno je radilo na zaštiti ptica i njihovih staništa. Usled negativnog uticaja čoveka, pritisci na ptice i prirodu sve su veći (gubitak staništa, klimatske promene, neodrživo gazdovanje šumama i bespravna seča drveća, intenzivna poljoprivreda, urbanizacija, zagađenje). Trenutno je samo 30% teritorije Srbije pokriveno šumama, a u Vojvodini svega 6%. Ptice sve teže pronalaze mesta za gnežđenje, ishranu i sklonište.

Zbog toga je Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije tokom jeseni 2020. i proleća 2021. organizovalo akciju „Sad za budućnost – Hrastimo zajedno“ i sa svojim članovima posadilo 1000 sadnica hrasta lužnjaka na obodima šuma, obalama reka, na privatnim imanjima, u školskim dvorištima i parkovima širom Srbije. Akciju je podržala kompanija Carlsberg Serbia kroz kampanju „Lavovski za orlove“.

Krajem 2021. i početkom 2022. nastavili smo da sadimo s istim entuzijazmom i ambicijama, ovaj put u saradnji sa Fondacijom SBB. Akcija „Da šume bude više. Da se lepše diše!“ sprovedena je uz pomoć lokalnih samouprava, udruženja građana i institucija na 16 lokacija u svim krajevima zemlje. Zasađeno je ukupno 13.000 sadnica različitih vrsta drveća.

Obe akcije protekle su s ciljem slanja poruke da bez aktivnog rada na očuvanju drveća i šuma nema ni rada na očuvanju staništa ugroženih vrsta i ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena.

Uspešno sproveden Međunarodni zimski popis ptica vodenih staništa (IWC)

Marko Šćiban

Početak februara 2022. završili smo aktivnosti na 56. Međunarodnom zimskom popisu ptica vodenih staništa. Ove godine učestvovalo je 120 i više volontera koji su tokom 20 dana obišli više od 1500 monitoring lokaliteta na našim rekama, jezerima, ribnjacima, akumulacijama, plavnim pašnjacima i slatinama. Kao i ranijih godina, rad na terenu na različite načine podržala su mnoga javna preduzeća i zaštićena područja širom Srbije. Ipak, presudni momenat za rad na terenu činili su naši članovi i saradnici koji su, uprkos nepredvidivom zimskom vremenu, uspevali da obave složene zadatke. Ledeni dani sa snegom i jakim vetrovima otežavali su rad na terenu, a niske temperature izazvale su ledostaj na većini stajaćih voda. Planiranje je bilo dodatno ugroženo zbog epidemije koronavirusa i oboljevanja nakih saradnika.

Najmnogobrojnija akcija obuhvatila je područje ušća Save u Danav gde su sa više lokacija brojani galebovi i mali vranci. Velike reke ponovo smo pokrivali plovilima (Dunav, Tisa, Begej), dok je većina lokaliteta bila obilažena peške. Tako smo obišli tokove Tamiša, Jegričke, Bosuta, Zasavice, Velike Morave, Zapadne Morave, Drine, Lima, Vidrenjaka, Nišave, Timoka, Peka, Boljetinske reke, Grabovice.

Prema preliminarnim rezultatima u januaru 2022. zabeleženo je više od 300.000 ptica vodenih staništa. Tri najbrojnije vrste su lisasta guska, gluvara i obični galeb. Na zimovanju je kod nas prvi put zabeležen grogotovac, vrsta plovke koja inače zimuje u Africi i izuzetno retko prezimi u

Evropi. Od ostalih ređih zimovalica beleženi su: ražanj, veliki crnoglavi galeb, gakovi, mali i veliki labudovi, riđogrlji i ušati gnjurci, srednji ronci, crni i baršunasti turpani, prevezi, crvena lunja, crni orlovi, crvenonogi sprudnici i zlatni vivci.

Alarmantno je što su na većini posećenih lokaliteta zabeležena ugrožavanja prirode – na sve strane su različita zagađenja, divlje deponije, krivolov i prekomeran lov sa drastičnim uznemiravanjem, preoravanje staništa. Priobalja naših reka, jezera i kanala sve su degradiranija, okupirana privatnim parcelama i ilegalnim kućama i vikendicama.

Zahvaljujemo svim pojedincima, organizacijama, institucijama i starateljima zaštićenih područja koji su nam na različite načine pomogli u popisu ptica.

Brojanje ptica na Dunavu, sa broda Foto: Aleksa Vukičević

Popis na slatini Foto: Aleksandra Keča

Popis sa obale Foto: Miroslav Mareš

Popis iz čamca Foto: Aleksandra Keča

Vranci i čaplje na obali Foto: Vasilij Kaliničenko

Praćenje mladih krstaša

Maksim Karanović

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije već godinama sprovodi niz mera i aktivnosti u cilju aktivne zaštite krstaša u Srbiji. Početkom jula 2021. po prvi put smo započeli program aktivnog praćenja mladunaca naših orlova putem satelitskih odašiljača.

U akciji obeležavanja krstaša učestvovao je niz partnera i saradnika Društva, gde su nam podršku pružile kolege iz Mađarskog društva za zaštitu ptica i prirode (MME – BirdLife Hungary), Pokrajinskog zavoda za zaštitu prirode i niz drugih kolega i kolegica, pa je dvoje naših krstaša dobilo novo satelitsko praćenje.

Mima i Mihajlo naši su prvi satelitski praćeni mladunci krstaša. Iako su se izlegli tokom maja 2021, praćenje pokazuje da su ptice pojedinačno preletele već gotovo 7000 kilometara u januaru 2022.

Njihov uspešan let je pravo olakšanje i ohrabrenje jer, nažalost, podaci pokazuju da veliki broj krstaša strada u prvim mesecima i godinama života. Trovanje, nelegalan lov, upotreba pesticida i uništavanje staništa nagnali su nas da poslednja gnezda krstaša u našoj zemlji čuvamo s posebnom pažnjom i odgovornošću. Zahvaljujući trudu velikog broja volontera i saradnika Društva, i ove godine ispratili smo uspešno izleganje i izletanje mladunaca orlova. Mimu i Mihajla ćemo pratiti i dalje, u iščekivanju sve većeg broja novih gnezda krstaša, ali i motreći na sve opasnosti koje im svakodnevno prete i radeći na zaštiti i obnovi prirode.

Mima Foto: Eva Nagy

Oči u oči s krstašem Foto: Kalman Moldvai

Postavljanje satelitskog odašiljača Foto: Kalman Moldvai

Učesnici akcije obeležavanja krstaša Foto: Kalman Moldvai

Polet 2021. - Rezervat prirode „Zasavica“
Foto: Goran Jančić

POLET

Nataša Jančić

Našem jatu svake godine pridružuje se sve veći broj članova, među njima su i brojne porodice s decom. Kako bismo upoznali naše članove, umrežili se i zahvalili im na podršci koju nam pružaju, osmislili smo POLET – događaj namenjen druženju članstva Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije u prirodi.

U maju 2021. godine održan je prvi POLET u Specijalnom rezervatu prirode „Zasavica“. Prolećnom druženju prisustvovalo je oko 100 članova i članica koji su zajedno s našim ornitolozima prošetali zaštićenim područjem, posmatrali ptice, naučili kako se pravilno koriste dvogled i teleskop. Deca su se bavljala mazaći domaće životinje, a zatim igrajući se i učeći kroz radionicu „Leteći semafor“. Predivan dan završen je zajedničkim ručkom koji smo simbolično nazvali „hranilica“.

Na Svetski dan ptica selica, 14. maja 2022, održan je drugi POLET u Specijalnom rezervatu prirode „Obedska bara“, ovaj put s duplo više učesnika nego lane. Ponovo je druženje počelo šetnjom i upoznavanjem s prirodom Obedske bare, jedinstvenim carstvom ptica i prirodne raznovrsnosti. Najmlađi članovi učestvovali su u radionici „Poletarac“ u kojoj su ih krstaš Živko i grlica Divna upoznali sa svojim uzbudljivim životima. Odrasli su pokazali graditeljske veštine u sklapanju kućica za gnežđenje modrovrana i pomagali u pletenju platforme za gnežđenje krstaša.

U planu je da se POLET svake godine održi u jednom od 79 Međunarodno značajnih područja za ptice (IBA), koliko ih ima u Srbiji, kako bi se naše članstvo upoznalo s ovom mrežom i doprinelo njenom očuvanju i širenju.

Polet 2022. - Specijalni rezervat prirode „Obedska bara“
Foto: Kalman Moldvai

Radionica „Učimo od prirode“ – najbolji čas!

Tekst i fotografija: Uroš Stojilković

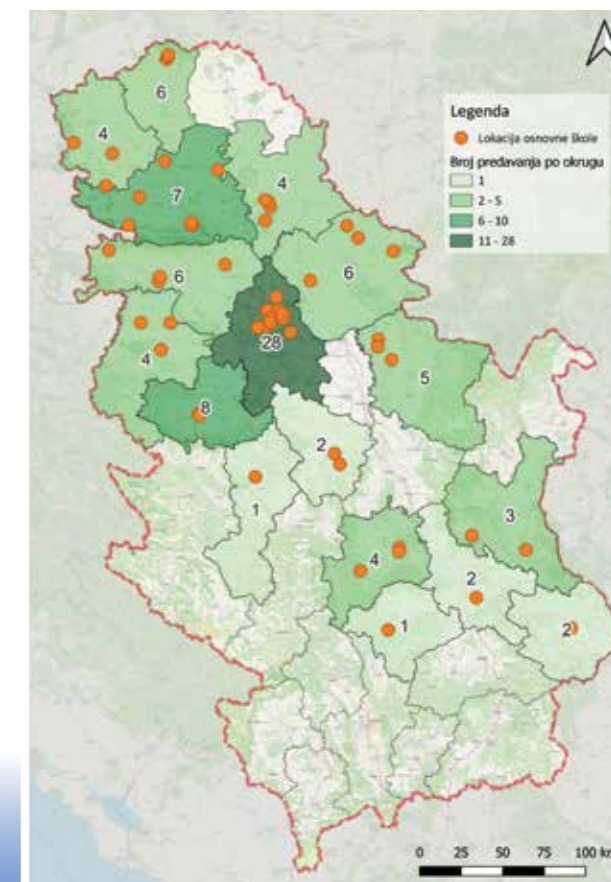
Mapa: Vukašin Kartalović

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije u saradnji sa Fondacijom SBB kao donatorom, osmislilo je i realizovalo u osnovnim školama širom Srbije seriju radionica „Učimo od prirode“ koje su namenjene učenicima nižih razreda. Polazeći od uverenja da su generacije najmlađih svesne aktuelnosti ekoloških problema, ali da im manjka stvarnog i neposrednog dodira s prirodom, kreirali smo radionice u nameri da uposlamo njihova čula kako bi otkrili da boravak u prirodi može da bude izvor neiscrpnih saznavanja i uzbuđenja.

Radionica je podeljena u nekoliko segmenata, zavisno od toga na kojem čulu je akcenat: priroda koju vidimo, priroda koju čujemo... Zanimljivosti o letenju, različitim prirodnim zvucima ili zagađenju životne sredine deci su predstavljene kroz zabavne igrice koje kombinuju različite oblasti učenja. Na primer: nacrtati različite zvuke. Ukoliko celovito angažujemo dečje biće, shvatiće i osetiti različite načine čovekove povezanosti s prirodom. Kako bismo doprili do što većeg broja dece iz različitih krajeva naše zemlje, kao predavače angažovali smo članove našeg Društva i održali im obuku o radionici. Počev od decembra 2021, zaključno s junom 2022, radionice „Učimo od prirode“, predstavljene u brojkama, izgledaju ovako: 50 predavača u 39 mesta održalo je 103 radionice kroz koje je ukupno prošlo 2601 dete!

Ali, ovi brojevi važni su tek kao svedočanstvo buduće mreže ljubitelja i zaštitnika prirode. U to verujemo kao u jedino korenito rešenje ekoloških problema u kojima se nalazi naša država i čitava planeta. To su prepoznali i naši članovi kojima ovim putem još jednom srdačno zahvaljujemo za izdvojeno vreme i trud uloženi u rad s decom. „Mislim da je ovo odličan

projekat koji dugoročno može da ima dalekosežne rezultate“, kaže naša članica i realizatorka radionica Jelena Spasojević. Da smo na dobroj stazi, potvrđuju i dečje reakcije poput one koja dolazi od jednog dečaka četvrtog razreda iz Kačareva: „Ovo mi je bio najbolji čas!“ Ovakve ushićene izjave motivišu nas još više i u skladu s tim Društvo će se u budućnosti potruditi da deci i mladima pruži još ovakvog preko potrebnog sadržaja.

Održane radionice po okruzima

Zaustavljena dalja degradacija Divčibara! Bar za sada.

Tekst i fotografija: **Marko Šćiban**

Poslednjih nekoliko decenija Divčibare, inače najviši deo masiva Maljena, postalo je sve popularnije odmaralište za ljubitelje prirode. Urbanizacija Divčibara, inače, započeta je još sredinom 20. veka, dok je devedesetih godina gotovo zaustavljena. U narednih dvadeset godina posećivali su ga u najvećoj meri oni koji imaju vikendice i, naravno, planinari. Situacija se naglo promenila u poslednjih pet godina kada je započela nekontrolisana urbanizacija Divčibara, iako do današnjeg dana nije urađena kanalizacija niti postrojenje za obradu otpadnih voda. Da stvar bude još gora, krajem 2021. javnosti je predstavljen novi Plan generalne regulacije (PGR) za Divčibare koji je predvideo intenzivnu urbanizaciju gotovo celokupne površine, izgradnju novih saobraćajnica, kompleksa hotela, staza za skijanje. Sve to je planirano uprkos činjenice da je usled intenziviranja neplanske gradnje i neregulisanja problema otpadnih voda već nastalo značajno zagađenje ne samo rečica na samim Divčibarama, već posledično i drugih reka koje otiču sa Maljena. Takav odnos prema vodoizvorima je neshvatljiv, nedopustiv i nezakonit, ali to je trenutna realnost koja počinje da ugrožava osnovu prirodnih i turističkih potencijala Divčibara.

Novi Plan generalne regulacije za Divčibare predstavljao je izuzetno veliku opasnost za ovu jedinstvenu planinu zapadne Srbije. To je uzburinilo lokalno stanovništvo, ljubitelji Divčibara koji su, između ostalih, kontaktirali naše Društvo i zamolili nas da im pomognemo stručnom argumentacijom. Mi smo u našoj bazi podataka pronašli informacije za 96 vrsta ptica, od kojih su većinom gnezdarice. Potom smo analizirali PGR i procenili dimenzije štete koje bi nastale njegovom realizacijom. Glavna vrednost Divčibara koju

smo konstatovali jesu planinske tresave, jedan od najređih tipova staništa na planeti Zemlji, a prema ovom planu gotovo sve bi bile uništene izgradnjom ili zagađenjem. Krajem januara 2022. saznali smo da su povučene izmene PGR-a, te da je barem za sada zaustavljena intenzivna urbanizacija i degradacija ove planine. Pravovremena i argumentovana reakcija lokalnog stanovništva i stručne javnosti dala je konkretan rezultat!

Maljen se nalazi u zapadnoj Srbiji, a zajedno sa Medvednikom, Bukovicom, Jablanikom, Povlenom, Suvoborom i Sokolskim planinama čini masiv Valjevskih planina. Najviši deo planine zauzima zaravan Divčibare, a u neposrednoj okolini ove zaravni nalaze se i najviši vrhovi (Kraljev sto, Crni vrh, Golubac, Stražara). Zapadni deo masiva (Bukovi) je malo niži i uglavnom pokriven šumama. Od davnina Maljen je bio naseljen gotovo isključivo u podnožju i dolinama reka, dok su gornji delovi planine u prošlosti bili pokriveni niskom travnom vegetacijom i služili za ispašu domaćih životinja. Iako je deo Divčibara šumovitiji nego u prošlosti, Maljen i dalje obiluje značajnim travnim površinama. Tu se posebno ističu tresave na Divčibarama i suve livade Tometinog polja. Kao tip staništa i prema malim površinama koje pokrivaju, tresave su svakako najugroženije područje, a gotovo u potpunosti nalaze se na Divčibarama. Kako su tresave manje ili veće zaravnjene površine bez šume na vrhovima planina, modernom čoveku to je očigledno idealna lokacija za gradnju. U prošlosti se na takvim vodoplavim zemljištima nikad nije gradilo jer su planinske tresave mesta koja akumuliraju i filtriraju vodu, odnosno predstavljaju osnovu za postojanje čistih izvora niže na planini.

TROVANJE ŽIVOTINJA U SRBIJI NE JENJAVA

Aleksa Vukićević

Otrovani belorepan
Foto: Milan Ružić

Što više tražimo slučajeve trovanja životinja, sve više ih nalazimo, a plašimo se da smo tek zagrebali vrh ledenog brega. Statistika iz zemalja gde se problemom trovanja bave mnogo duže kaže da na svaki otkriveni slučaj dolazi četiri slučaja koja nikada nisu otkrivena. Mnogo je motiva zašto ljudi pribegavaju ovoj strašnoj praksi, ali čini se da je kod nas i dalje glavni motiv smanjenje broja grabljivih vrsta životinja.

Ova godina bila nam je posebno teška, jer smo na dan zaštite prirode dobili informaciju da je nađen otrovani orao krstaš, što je kasnije i potvrđeno toksikološkim analizama. Na terenu su bile i mađarske ekipe sa psima treniranim da pronađu otrovane životinje. Obilaskom terena utvrđeno je da je šteta mnogo veća nego što se prvobitno mislilo. Ovakva jedinica ne postoji u Srbiji, dok bi postojanje jedinice za pronalaženje otrova umnogome olakšalo rešavanje zločina protiv prirode. Samo saznanje da ogroman trud koji je uloženo da bi se populacija krstaša oporavila može da propadne zbog jednog slučaja trovanja, dovodi do zaključka da se problemu trovanja mora pristupiti sistematski i nikako drugačije.

Na tri projekta bavili smo se sprečavanjem trovanja – Balkan Detox LIFE, Adriatic Flyway 4 i PannonEagle LIFE. Problem trovanja rasprostranjen je po celom Balkanu i prema dosadašnjim podacima najviše slučajeva trovanja pronađe se u Grčkoj, dok naša zemlja zauzima neslavno drugo mesto.

Od početka godine do kraja aprila dogodilo se deset slučajeva masovnog stradanja ptica za koje znamo, a koji upućuju na trovanje. Najviše slučajeva trovanja nađeno je u

Vojvodini, dok je južno od Save i Dunava taj broj dosta manji, verovatno zbog nedovoljno razvijene mreže volontera i članova. Ovom prilikom stradalo je 24 mišara, 19 eja močvarica, 5 belorepana, 1 krstaš, 1 eja livadarka, 4 gavrana, 7 gačaca, 1 čavka, 1 svraka, 1 kukumavka. Stradali su i sisari (2 lisice, 1 šakal, 1 lasica). Ogroman broj slučajeva trovanja i dalje dolazi iz urbanih sredina gde je glavni motiv bacanja otrova i otrovnih mamaca prisustvo napuštenih pasa i mačaka na ulicama.

Međutim, posle ovoliko pronađenih slučajeva i dalje nemamo sudski epilog priče o bilo kom slučaju trovanja. Slučajevi uglavnom ostaju nerešeni i počinalac biva nepoznato lice. Slučaj u kome bi neko bio kažnjen poslužio bi kao dobar primer sudske prakse! Jako je bitno pravilno sakupiti dokaze na terenu i sprovesti toksikološke analize otrovanih životinja, jer bez toga nema dokaza na sudu koji potvrđuju trovanje. Ove godine, kao i prošle, nekoliko institucija pohađalo je Wildlife Crime akademiju u Španiji. Prisustvovali su stručnjaci iz Naučnog instituta za veterinarstvo „Novi Sad“ i Fakulteta veterinarske medicine Beograd. Ali, ono što zabrinjava i razočarava jeste odsustvo interesovanja državnih institucija koje su nadležne u slučajevima trovanja životinja, koje se nisu odazvale pozivu, iako su obezbeđena besplatna mesta za obuku predstavnika nadležnih inspekcija i ministarstava.

Nastavljamo da se borimo protiv prakse trovanja životinja kroz zagovaranje i osnivanje radne grupe koja bi se bavila ovom temom. Ukoliko primetite bilo kakav slučaj koji ukazuje na trovanje životinja, molimo vas da nam javite! ■

REKE ŽIVOTA

Predrag Kostin

Izdanje autora.
Štampano u Žitištu.
108 nenumerisanih strana
sa fotografijama u formatu
landscape 24x31 cm.
Tiraž 1000.

Voislav Vasić

Predraga Kostina upoznao sam jedne večeri pre petnaest godina kao mladog fotografa prirode ali zrelog čoveka (rođen 1976). Otvarala se njegova prva izložba fotografija nazvana „Svet oko nas“ u Narodnom muzeju u Zrenjaninu, 15. septembra 2007. Privukao je odmah pažnju kao energičan, temperamentan autor koji ide do kraja. Grize. Naslov izložbe shvaćen je kao Kostinova poruka: „Ovo je moj svet, gledajte dobro, to jeste iskonski i istinski svet svih nas. Cenite to!“

Knjigom „Reke života“ Predrag Kostin se još jednom potvrđuje kao zreo fotograf, ali koji je zadržao ključne odlike svojih početaka. Da na fotografijama ima datuma snimanja, taj kontinuitet bio bi očigledniji.

U kratkom Uvodu autor objašnjava naslov knjige, ne toliko njegovu metaforičnost, koliko značaj velikih nizijskih reka za raskošno bogatstvo životinja koje naziva starosedecima, u odnosu na agresivne došljake – ljude. Ne pominje koje su, ali se kasnije iz tekstova uz fotografije vidi da su te reke najčešće Dunav, Tisa i Begej. Začudo, nema u knjizi nijedne fotografije reke, onakve kako smo navikli da izgledaju motivi reka. Pa ipak, diskretno prisustvo velike vode koja teče i prolazi, oseća se kroz celu knjigu, nevidljivo kao tihi šum reke u pozadini.

Autor se ne izjašnjava o načinu selekcije fotografija za svoje „Reke života“. To je njegov lični izbor, dopadaju mu se

ti motivi (životinje, od insekata, preko vodozemaca i ptica, do sisara) ili okolnosti i način kako ih je snimao, odnosno sve to zajedno. U tom smislu, „Reke života“ su automonografija fotografa vajldlajfera Predraga Kostina iz Zrenjanina. A ona pokazuje da je osnovni autorov program njegovo divljenje životinjama. On ih naziva divnim bićima i divnim stvorenjima, ali kod njega nisu divna kao slatki mali objekti obožavanja ljubitelja životinja, nego veličanstveni subjekti kojima je Kostin zadivljen. Otuda toliko monumentalnosti na fotografijama, naročito na slikama jelena (Jeleni i srndaći su bar na polovini svih fotografija u knjizi). Kostin voli da snima jelene uspravljenih glava, njihovo pojavljivanje iz šume, ili iz magle, kao izlazak na proscenijum iz neosvetljene dubine pozornice. Tada veličanstvenost životinje dolazi do najvećeg izražaja. I voli ih kad riču, moćno kidajući jutarnju tišinu šume.

Među pticama autorov favorit je opet najveličanstvenija pojava – belorepan. Penje se Kostin i u njegovo gnezdo da ga slika već na početku života, da bi se zadivljen lično uverio u metamorfozu nezgrapnog orlića u majestetičnog gospodara na nebu, vodi i kopnu. Ipak, na ovog pristrasnog recenzenta najveći utisak ostavila je fotografija male, neugledne kukumavke u monumentalnom sivom okviru tavanskog prozora u Jankovom Mostu, ukrašenom pseudobaroknim girlandama. Trijumfalni i malo prekorni pogled božanske ptice.

Kukumavka *Athene noctua*
Foto: Predrag Kostin

Sve su fotografije praćene kratkim tekstovima u kojima je pomešano ono što autor misli da treba da saopšti (informacije o vrsti životinje, njenom ponašanju, ishrani) sa onim ličnim što zaista želi da kaže, o naporu koji je uložio, o ponekom iskušenju, mestu gde je i s kim u društvu snimao. Kostin zapravo uvlači čitaoca-gledaoca u prislan razgovor o temama koje voli: fotografisanje prirode i živa bića kojima se divi. To celoj knjizi dodaje svežinu i autentičnost.

Svakako da ova nekonvencionalna knjiga fotografija ima jak environmentalističko-propagandni i edukativni potencijal. Ali nije to njen primarni zadatak. „Reke života“ Predraga Kostina pre svega su poziv na zajedničko svečano poklonjenje veličanstvenim divljim stvorenjima. ■

MERLIN JE POČEO DA PREPOZNAJE PTICE I KOD NAS

Željko Stanimirović

Do pre nekoliko godina, ideja da ćete jednog dana samo uperiti mobilni telefon u pravcu nepoznate raspevane ptice i odmah saznati koja je vrsta, bila je naučna fantastika. Od tada se pojavilo nekoliko programa čiji su počeci bili skromni (gučući golub grivnaš /*Columba palumbus*/ prepoznat je kao šumska sova /*Strix aluco*/, jer je gu-gu slično kao hu-hu), ali veštačka inteligencija uči postepeno, onako kako joj se dodaju prethodno precizno determinisani snimci ptičjih zvukova.

Ovog proleća stigla nam je i Merlin aplikacija determinacije zvuka. Merlin, koji je dobio ime po kombinaciji identičnih imena legendarnog čarobnjaka i engleskog naziva za malog sokola (*Falco columbarius*), jedan je od nekoliko projekata Kornelove ornitološke laboratorije i u prvo vreme bavio se prepoznavanjem ptica sa fotografija. Sada je došlo vreme da se isproba i zvuk.

Naravno da su ljubitelji prirode širom sveta odmah pohitali da na svoje mobilne telefone instaliraju dodatak-paket s pticama lokalnog regiona i onda se raspršili po močvarama, prašumama, verandama ispred kuća i parkinzima pored tržnih centara, kako bi, zadržavajući dah, otkrili šta je to što nikako neće da izađe na otvoreno, a neprekidno se dovikuje iz vegetacije.

Podaci o pticama koje je Merlin prepoznao prelili su se u spiskove na aplikacijama portala za sakupljanje podataka. Verovatno svi već koristimo neku od njih. Ali nagli nallet podataka koje su sakupili potpuni početnici pokazao je da suviše veruju Merlinu, koji je još na nivou poletarca tek izletelag iz gnezda. Zato su ubrzo stigla i dodatna uputstva od Merlinovih autora: on samo sugeriše šta bi moglo da se nalazi u vašoj okolini. Morate da uzmete u obzir i u kojem staništu ptica živi, da li se zadržava visoko u krošnjama ili u gustom tršćaku, i da li uopšte u to doba godine treba da se nalazi na lokaciji na kojoj ste koristili aplikaciju.

Početkom juna 2022. počeo sam da isprobavam Merlin na raznim lokacijama u okviru Grada Beograda. Počeci nisu bili baš dobri. Pošto živim pored prometne ulice, fonogramski snimci načinjeni s prozora pokazivali su samo veliku sivu mrlju izazvanu prolascima automobila i autobusa, sem u sam cik zore, u četiri ujutru, kada

su se jedno po jedno ispod fonograma pojavila imena malog slavuja (*Luscinia megarhynchos*), običnog kosa (*Turdus merula*), obične crvenrepke (*Phoenicurus phoenicurus*), velike senice (*Parus major*), čuka (*Otus scops*) i neizostavne vrane. Crnoglava grmuša (*Sylvia atricapilla*) i golub grivnaš nisu bili ranoranioci. Dok bi njihova pesma postala dovoljno glasna, pojavilo bi se i jato jutarnjih autobusa i neprekidna buka. Pa, hajde da iskoristim te autobuse i odem nekud gde žive neobičnije ptice.

Prva poseta s uključenim Merlinom vodi me na Sebešku reku, odnosno na kanal koji vodi ka ribnjaku „Mika Alas“. Ubrzo ustanovljujem da je najbolje da snimam zvuke u intervalima od po par minuta, jer te snimke mogu da izbrišem ukoliko nema interesantnih vrsta da ne zauzimaju mesto u telefonu. Što je snimak duži, aplikaciji treba više sekundi da ga zatvori, a ja nervozno želim odmah da idem dalje. Dva minuta snimka postaju standard.

Duž kanala na snimcima uglavnom se smenjuju primerci istih nekoliko vrsta: veliki trstenjak (*Acrocephalus arundinaceus*), barska kokica (*Gallinula chloropus*) i kukavica (*Cuculus canorus*), a kada sam stigao do ograde ribnjaka, počinju da se pojavljuju i ostali očekivani stanovnici tršćaka: trstenjak mlakar (*Acrocephalus palustris*), trstenjak cvrkutić (*Acrocephalus scirpaceus*), mali gnjurac (*Tachybaptus ruficollis*). Kada neka ptica ponovo zapeva, njeno ime na spisku privremeno se obasja žutom bojom. Tako znam da je prepoznata više puta, pa je veća verovatnoća da je tačno određena. Aplikacija pokušava da me ubedi da je tu negde i ševarski trstenjak (*Acrocephalus melanopogon*), ali onda pored njegovog imena piše da nije očekivan za ovu lokaciju. Zato ga na spisak unosim kao *Acrocephalus* sp. sa ovim komentarom.

Nadleće me jato belobrkkih čigri (*Chlidonias hybrida*), koje aplikacija prepoznaje kao prdavca (*Crex crex*), a glas stvarno liči na njegov. Poljska ševa (*Alauda arvensis*) će sačekati sledeći put kad je budem video ili stvarno čuo. S južne strane kanala pružaju se polja koja izgledaju kao da odgovaraju ovoj vrsti, ali ne vidim nikakvu ševu u svadbenom letu. Najverovatnije je fićukav zvuk samo jedna od imitacija koje izvode trstenjaci. Dakle, grešimo na stranu opreznosti.

Sutradan odlazim do Spomen-parka Jajinci, gde znam da u niskim četinarima oko spomenika žive crnogrlje

nadice (*Emberiza cirulus*). Kako se odmičem od drumu, siva mrlja na fonogramu nestaje a ime drozda pevača (*Turdus philomelos*) nekoliko puta se obasjava žutom bojom. Sve njegove komšije koje sam već upoznao pri prethodnoj poseti ovom mestu takođe se jedan po jedan pojavljuju na spisku. Otkrivam da aplikacija oprezno čeka tridesetak sekundi da ptica obrne strofu nekoliko puta pre nego što predloži tu vrstu, a onda odjednom jurne da predlaže sve redom: tu su zeba (*Fringilla coelebs*), vuga (*Oriolus oriolus*), velika senica, crnoglava grmuša, kos, grivnaš, slavuj, siva i crna vrana...

Hmm... Izgleda da program ima problem s glasovima sive vrane (*Corvus cornix*). Neke od njih odmah prepoznaje, neke ne čuje, a neke pripisuje crnoj vrani (*Corvus corone*) koja ne živi kod nas. Mislim da je to zato što je vrana naša najčešća ptica (po eBird podacima), pa se njen glas čuje u pozadini sonograma drugih vrsta toliko često da ga program prepoznaje kao pozadinski beli šum. Molim sve koji unose snimke oglašavanja u onlajn baze podataka da naprave i nekoliko snimaka sivih vrana u različitim situacijama, kako bi softver naučio da ih prepoznaje.

Usput sam se setio uputstva da treba da okrećemo mobilni levo-desno kako bismo pronašli najbolji položaj za snimanje (mikrofon je, naravno, najbolji). Ispostavilo se da su rezultati mnogo bolji ako je (moj) mobilni u položaju kao torta snebivljive aždaje („vrh ti na dnu stoji“) odnosno kada dubi naglavačke kao plovka dok se hrani. Fonogram je sada jasniji, i na vrhu ekrana pojavljuje se neki tekst. Aha, to su imena prepoznatih ptica napisana naopačke.

Ptice se pojavljuju u tačkama gde sam ih ranije već viđao i slušao: crnogrlja strnadica u klekovini oko spomenika, obična crvenrepka pored kućice (malo kasnije eto je na stubu rasvete), dugokljuni puzić (*Certhia brachydactyla*) na drveću preko puta nje. S visokog četinara čuje se ne-definisani cvrkut ali aplikacija naglašava da je to zelentarka (*Chloris chloris*), koju zatim i vidim. Tamo gde je rastinje najgušće peva crvendač (*Erithacus rubecula*). On bi ranije otišao u kategoriju „neidentifikovana ptica pevačica“ ali sada ima sreće.

Čim sam prišao bliže drumu, vratio se poznati sivi šum saobraćaja i aplikacija nije

prepoznala ptice koje su pevale pored same autobuske stanice. Problem je bilo i moje hodanje po šljunku kojim su posute staze u Spomen-parku. Taj zvuk efikasno zamućuje ptičje glasove, pa sam morao da pravim cenzuse u tački bez hodanja.

U povratku posećujem Bajfordovu šumu. Ovde nema iznenađenja, jer većinu pevača čine grivnaš, kos, crnoglava grmuša i slavuj. Aplikacija prepoznaje i skreće mi pažnju na čavke (*Corvus monedula*) koje preleću, a kao što znamo za gradske šume karakteristična je i disproporcionalno visoka brojnost velikih detlića (*Dendrocopos major*), koji se dovikuju odasvud. Jedna sitna pevačica ostaje neprepoznata, jer je pevala u žbunu tačno između dve vrlo glasne crnogrlje grmuše, pa je aplikacija prepoznavala samo njih.

U nedelju ujutru odlazim na Kalemegdan, gde sve vrvi od žutarica (*Serinus serinus*), zelentarki, zeba i poljskih vrabaca (*Passer montanus*), koji naizmenično pevaju i hrane izletele mladunce. Mladunci se zbunjeno okupljaju u mešovitim jatima po ivicama žbunova, nesigurni ko je tu njihova vrsta a ko nije. Aplikacija ih sve prikazuje više puta, ali brojnost primeraka ipak moram da određujem vidom. Zelentarke su izgleda mnogo češće nego što sam ih ranije beležio; njihova pesma me previše podseća na čvorka.

Sledeća stanica je park pored Šumske uprave u podnožju Avale, gde sa kratkim odmicanjem od drumu Merlin jasno čuje i prepoznaje srednjeg detlića (*Dendrocoptes medius*), a pored obližnje zgrade i grmušu čavrljanku (*Currucula curruca*). Žutarice i slavuja, koje sam beležio ranijih godina u istoj tački, sada nema; niti ih čujem, niti ih aplikacija predlaže.

Autobus 400 vozi me do Spomenika neznanom junaku, gde očekujem jelove senice (*Periparus ater*) i vatroglave kraljiče (*Regulus ignicapilla*), koje sam tu nalazio ranijih godina, ali umesto njih aplikacija

mi objašnjava da cirikanje iz četinara iznad spomenika potiče od crnogrlje strnadice i češljugara (*Carduelis carduelis*).

Druge vrste nisu toliko dobro prepoznate. Gavran (*Corvus corax*) javljao se nekoliko puta a nije se video na fonogramu, dok je Merlin predložio da negde u gustoj šumi ispod platoa postoji modrovodljka (*Luscinia svecica*), kojoj to stanište uopšte ne odgovara. Ispostavilo se da je to glas nervoznih roditelja crvenrepki, koje su česte oko platoa i na platou oko spomenika. Ipak, ptice koje je aplikacija označila žutim čuo sam i video.

Kod kuće pravim mali eksperiment. Preslušavam pesme sivog voljića (*Iduna pallida*) i pargaste grmuše (*Currucula nisoria*) iz same zbirke glasova Macaulay Library, i aplikacija ih ne prepoznaje. Za sivog voljića kaže da je trstenjak mlakar, a za pargastu grmušu da je crnoglava. To su upravo ptice koje mali broj naših ptičara ume da prepozna po glasu i za koje im je najviše potrebna pomoć ovakve aplikacije. Pretpostavljam da u zbirci nema dovoljno snimaka pesme ovih vrsta; nadam se da ćete priložiti svoje snimke kako bi kompjuterski program imao iz čega da uči.

Kao zaključak, slobodno koristite Merlin aplikaciju, ali razmislite o onome šta vam pokaže na ekranu. Ptice koje su bile pogrešno određene ili u pogrešnom staništu nisam ni čuo kao neki čudan zvuk, nego je aplikacija pokupila komadić glasa druge ptice. Vrste čija imena stalno trepere osenčena žutom bojom sigurno su određene, a one koje su se pojavile samo jednom za sada bi trebalo da zanemarite. Kada Merlin izađe iz stadijuma poletarca, takvih će biti sve manje i manje.

Kao što sam video iz primera crvendača i zelentarke, ovaj program je dobra ispomoć da vas podseti šta bi moglo da bude i da zatim znate šta dvogledom da tražite između lišća u krošnjama. Jedva čekam da počne jesenja seoba pa da krenemo u još jednu avanturu prepoznavanja. ■

KAKO SU NEKAD SNIMANE PTICE I OSTALI ŽIVI SVET

Prve prirodnjačke emisije u produkciji Školskog programa Televizije Beograd

Voislav Vasić

Divna je i popularna izjava da slika govori više od hiljadu reči. Po istom modelu, kao pokretna slika video-snimak bi vredeo bar koliko i 100.000 reči. Ali, kao i većina mudrih izreka, ni ova nije sasvim istinita. Fotografija ili video govore mnogo samo pod uslovom da već imate potrebno znanje i da su slika/video praćeni interpretacijom odnosno naracijom, dakle ipak rečima, koje daju ključ za razumevanje onog što gledate. To se zove edukacija, a nekad se upotrebljavala reč obrazovanje.

Pre tačno 43 godine, imao sam sreću da učestvujem u pisanju elaborata za snimanje pilot-emisije „Ritske šume“ buduće obrazovne serije „Životne zajednice“ koju je te 1979. godine počela

da snima Redakcija Školskog programa Televizije Beograd. Dotad je Školski program od serija o prirodi emitovao samo gotove britanske TV serije s prevedenom naracijom (slavni Anglijin „Opstanak“ i Bibisijevu „Divlju prirodu“) koje su se uglavnom bavile prirodom nama dalekih krajeva s većim težištem na zanimljivost i neobičnost nego na ekološku edukativnost. Upravo ovo drugo je bilo u centru pažnje elaborata o produkciji domaće serije polusatnih emisija pod naslovom „Životne zajednice“, kroz autentično snimanje međusobne ekološke povezanosti svih živih bića i staništa. Elaborat je bio vrlo ambiciozan i imao je nameru da parira stranim serijama, da ih dopuni i u nekim aspektima i nadmaši.

Elaborat je prošao sve instance programskog i produkcijskog odobravanja tadašnje Televizije Beograd (u SFR Jugoslaviji svaki glavni grad republike i pokrajina imao je svoj centar u okviru mreže Jugoslovenske televizije) i odmah je krenulo snimanje prvih emisija serije „Životne zajednice“, koje su počele da se emituju 1981.

Snimateljski deo emisije „Nevina šuma“ na Biogradskom jezeru sa scenaristom Borisom Ivančevićem 1991. (prstom pokazuje šta treba snimiti)

Serija „Životne zajednice“ je prema sačuvanoj dokumentaciji i sećanjima učesnika¹ imala dvanaestak polusatnih emisija – ekološko-prirodnjačkih dokumentarnih filmova snimljenih isključivo radi prikazivanja u Školskom programu RTB. Pored životnih zajednica široj javnosti relativno poznatih predelela kao što su listopadne šume, livade, bare i reke („Lužnjakova šuma“, „Livada 1 i 2“, „Obedska bara 1 i 2“, „Obale Dunava 1“, „Đerdap“), snimljen je i do tad na jugoslovenskoj televiziji neviđen živi svet slanih jezera, planinskih tresava, lesnih obronaka i neobičnih potopljenih rečnih ostrva („Život na slatini“, „Vlasinsko jezero 1 i 2“, „Ada Čibuklija“).

Ptice su snimane u svakoj emisiji, a u nekima su veliki delovi bili posvećeni prvenstveno njima („Obedska bara 1 i 2“, „Život na slatini“, „Ada Čibuklija“). Tako su 1982. prvi put uopšte filmski snimljeni morski žalari (*Charadrius alexandrinus*) na gneždenju na Slanom kopovu i gnezda malih vranaca (*Phalacrocorax pygmaeus*) u tadašnjoj koloniji na Adi Čibukliji. U to vreme ni u ornitološkoj literaturi nije bilo detaljnih opisa ponašanja mladunaca i roditelja na gnezdima malih vranaca, a gledaoci „Životnih zajednica“ mogli su to da posmatraju iz svojih fotelja.

Bile su „Životne zajednice“ potpuno iznenađenje za širu televizijsku publiku (Školski program TVB bio je redovno gledan i izvan učeničko-nastavnčkog dela populacije) koja je u to vreme sa televizije znala sve o živom svetu afričkih savana a ništa o onom iz svojih zavičaja. Privukla je nova serija veliku pažnju i zanimanje i zato što se nije bavila netaknutom prirodom dalekih i zaboravljenih kutaka naše zemlje nego naprotiv, ekosistemima u kojima je čovek tradicionalno prisutan i onima koje je namerno modifikovao. Glavni urednik Redakcije Školskog programa TVB književnik Ibrahim Hadžić, inače gljivar-amater, sigurno je bio vrlo zadovoljan popularnošću serije.

Mozak, duša i motor „Životnih zajednica“ bila je međutim urednica Ivanka Ilić, biolog, a sticajem okolnosti moja koleginica sa studija na fakultetu

i školska drugarica iz Klasične gimnazije. Ona je postigla da za pisanje scenarija i stručnu konsultaciju angažuje tada najagilnije terenske biologe. Posle uspeha „Životnih zajednica“ dobila je zadatak da po u osnovi istom modelu uređuje i snima seriju još zahtevnijih prirodnjačko-ekoloških emisija pod naslovom „Priroda Jugoslavije“.

Tokom sledećih deset godina, sve do reorganizacije svih redakcija TVB prilikom osnivanja Radio-televizije Srbije 1992, snimljeno je tridesetak emisija „Prirode Jugoslavije“ u Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Severnoj Makedoniji. Sniman je živi svet planina („Fruška gora“, „Planina Tara“, „Kopaonik“, „Suva planina 1 i 2“, „Šar-planina“, „Nevina šuma – Biogradska gora“, „Durmitor“, „Tajna Velike Osječnice“), visoravni („Pešter“), klisura („Klisura reke Uvac“, „Zlotska klisura“, „Demir Kapija“), dolina („Geren dvor 1 i 2“), jezera („Jezero Palić“, „Ludoško jezero“, „Skadarsko jezero“), peščara („Deliblatska peščara“), Sredozemlja („Zelene oaze otoka Cresa“, „Kamena pustinja otoka Cresa“, „Boka Kotorska“, „Mrkan i Bobara“, „Ulcinjско primorje 1: Ostrvo koje hoda“, „Ulcinjско primorje 2: Velika plaža“, „Ulcinjско primorje 3: Otkud pesak u moru?“, „Ulcinjско primorje 4: Kulturna laguna – Ulcinjske solane“), ali i o potpuno veštačkim predelima („Gvozdena šuma“), kao i dve monografske emisije o pticama grabljivicama („Povratak beloglavog supa“ i „Suri orao“).

Kao i u „Životnim zajednicama“ i u „Prirodi Jugoslavije“ u mnogim emisijama je pticama bila posvećena velika pažnja. Prvi put i na jedinstven način snimljeni su za televiziju beloglavi sup (*Gyps fulvus*) na Uvcu i Cresu, suri orao (*Aquila chrysaetos*) na Šar-planini, stepski soko (*Falco cherrug*) na stubovima vojvođanskih dalekovoda, jedino jugoslovensko gnezdište ostrigara (*Haematopus ostralegus*) kod Ulcinja, tada jedina kolonija crnoglavog galeba (*Larus melanocephalus*) kod Subotice. Detaljno su snimane velike kolonije morskih galebova (*Larus michahellis*) na školjima kraj Cavtata, barskih ptica na Ludaškom jezeru, kao i brojne druge vrste ptica.

Zadivljuje veština urednice Ivanke Ilić da razvije mrežu jugoslovenskih prirodnjaka i angažuje ih kao pisce scenarija i spikerskih tekstova, stručne saradnike koji su stalno prisutni na terenu pored snimatelja a zatim i kraj montažnog stola tokom montiranja emisija. Neretko je stručni saradnik bio i u ulozi vozača koji je prevezio deo televizijske ekipe ili opreme. Među stručnim saradnicima su bili (abc) Aleksandar Hegediš, Boris Ivančević, Bratislav Grubač, Georg Džukić, Goran Sušić, Ištvan Ham, Ištvan Hulo, Josip Šoti, Marjan Niketić, Milan Paunović, Olja Vasić, Saša Marinković, Slobodan Puzović, Vladimir Kalafatić, Vladimir Stevanović, Vojislav Jovanović i Voki Vasić, a sigurno sam nekog propustio da ga se setim.

Ekipa TVB na snimanju na Uvcu

¹ U osvežavanju pamćenja i dopunjavanju informacija mnogo su mi pomogli Ivanka Ilić, Boris Ivančević, Olja Vasić, Radimir Moskovlić, Milovan Urošević, Vladimir Stevanović, Marjan Niketić i Vladimir Kalafatić.

„Životne zajednice“ (sa špice TVB 1981)

„Priroda Jugoslavije“ (sa špice TVB 1988)

Režiser Radoslav Moskovlić na snimanju na Uvcu

Urednica Ivanka Ilić sa sinom Milošem u pauzi snimanja emisije „Nevina šuma“ na Biogradskom jezeru (foto: Boris Ivančević 1991)

Danas je teško i zamisliti snimanje ptica (i svega ostalog) u prirodi glomaznim i teškim analognim kamerama koje su na sebi odozgo nosile velike crne kasete za filmsku traku širine 16 mm nalik ušima Miki Mause. TVB je u to vreme raspolagala takvim nemačkim kamerama *Arriflex*, jedine na koje je mogao da se namesti „top“ – dalekometni teleobjektiv za snimanje ptica. Te kamere su zahtevale moćne stativne i potpuno stabilnu podlogu. Lakšim „pajantom“, švajcarskom kamerom *Paillard Bolex* s manjim objektivima na „revolveru“, moglo se snimati i iz ruke.

Snimatelji, čak i oni iskusniji, nikad ranije nisu snimali na ovakav način – slobodne ali plašljive i oprezne ptice u slobodnoj, divljoj i ponekad negostoljubivoj prirodi. Neki u početku nisu mogli da prihvate da loše snimljen kadar ne može da se ponovi u „dublu“ i da odletelu pticu ni najbolji stručni saradnik ne može da vrati na početnu poziciju. Bilo ih je koji nisu umeli da plivaju i odbijali su da uđu u čamac. Na Vlasinskom jezeru, snimatelj nije ni za živu glavu pristajao da stane nogom na tresetno ostrvo jer su mu lokalci odmah po dolasku ispričali čuvenu priču o bugarskoj konjici koja je propala kroz tresetnicu. Neprihvatljiv im je bio i zagušljivi kamuflažni šator bez kojeg se nije moglo prići dovoljno blizu gnezdu na brisanom prostoru. Pošto se najčešće nije snimalo tonski, trebalo im je vremena da nauče da ne smeju da dovikuju asistentima da im donesu novu kasetu s filmskom trakom. Teško su pristajali da ustaju pre svanuća da bi po mraku došli do zaklona i sačekali priliku da snime jedinstvene prizore na gnezdu. Međutim, većinu bi ubrzo poneo entuzijazam i prilika da baš oni snime nešto što dotad nije viđeno na televiziji. Satima su skriveni i ukočenih zglobova nepomično čekali da orao doleti na gnezdo i nahrani mladunca. Bili su to u stvari sjajni snimatelji od kojih sam zapamtio (*abc*) Dragana Stanojkovića, Miloša Mitrovića, Milovana Uroševića, Rodoljuba Jovanovića, Slavka Veljića, Vuka Dapčevića i Životu Neimarevića.

Danas to može da izgleda kao tehnologija kamenog doba, ali na kamerama ništa nije bilo automatski, sve se radilo ručno. Prvo se ručnim svetlomerom merila svetlost i ručno nameštala blenda. Ako bi naišao oblak, blenda se podešavala ručno. Snimatelji bi rekli da blenda „žvaće“, ili bi objavili da „nemaju blendu“ i zaustavljali snimanje jer im film nije imao dovoljnu osetljivost za loše svetlosne uslove. Fokus na objektivu se takođe podešavao ručno („šarfovanje“). Sve se snimalo na negativnu filmsku traku koja se „ušniravala“ iz kasete u kameru. Taj negativ se slao u laboratoriju na razvijanje a zatim na „prebacivanje na umker“ (na pozitiv, *Umkehrfilm*). Dobijali su se kilometarski koturovi filma koji su za montažnim stolom seckani po kadrovima, međusobno se selotejpom lepili po sekvencama i spajali u celu emisiju. Na kraju se polažu šumovi, muzika i spikerski tekst. Nijednog trenutka ništa se nije radilo digitalno jer je digitalna tehnologija bila tek u povoju.

Gore: Izlazak dela ekipe TVB sa opremom na Suvu planinu
Sa snimanja na Suvoj planini

Desno: Snimatelj Milovan Urošević

Igrom slučajnosti, prvu emisiju „Životnih zajednica“ po mom scenariju, onu o Obedskoj bari, a kasnije i nekoliko drugih, režirao je Jelašin Sinovec, sin profesora koji je Ivanki Ilić i meni predavao biologiju u Klasičnoj gimnaziji u Beogradu. Od ostalih režisera emisija obe serije sećam se saradnje sa (*abc*) Mićom Uzelcem, Miletom Lugomirskim, Radoslavom Moskovlićem i Vladimirom Perovićem.

Na snimanje je uvek izlazila, po mom mišljenju, brojem prevelika televizijska ekipa, sastavljena od režisera, ponekad sa sekretaricom režije, urednice, snimatelja sa najmanje jednim asistentom, organizatorom, vozačima, piscem scenarija i jednim ili više stručnih saradnika raznih specijalnosti. Za emisije u kojima se pojavljivao narator, na teren su izlazili i „tonac“ (snimatelj tona) i njegov asistent koji je vukao teški akumulator i mikrofone s kablovima. O putovanjima, radu na mestu snimanja, iznajmljivanju čamaca, policijskih glisera i helikoptera, kao i o smeštaju, ishrani i finansijama brinuli su manje ili više uspešno organizatori Mihaela Simonović, Verica Čapaković, Toni Matulić, Miroslav Živković, Zoran Preradović i drugi. Kad je snimana Suva planina, snimatelj, režiser i pisac

scenarija helikopterom su spuštani na vrh planine, a ostatak ekipe je trebalo da je već stigao s magarcima natovarenim opremom za višednevni boravak, sa hranom i vodom. Ali nije. Helikopter je otišao ostavivši pionirsku ekipu koja se nadala da karavan samo što nije izbio na greben planine. Ne, u to vreme nije bilo mobilnih telefona niti bilo kakve druge komunikacije. Tovarni magarci stigli su tek sutradan.

U stvari, svima je, bar na početku, snimanje ovakvih emisija bilo nešto što su radili prvi put. Biolozi nikad ranije nisu pisali scenarije niti su imali pojma o tome kako se snimaju dokumentarni televizijski filmovi. Režiseri su prvi put režirali bez mogućnosti da upravljaju ponašanjem ptica i cvetanjem biljaka. Snimatelji nisu bili navikli da rade u za njih gotovo nemogućim uslovima. Dešavalo se da uzbuđeni stručni saradnik, iznenada spazivši neku retku vrstu ili pojavu, vatreno vikne „snimajte ovo!“ – na šta režiser ledenim glasom kaže – „Nema u scenariju.“ Ali ipak nagovori snimatelja da to snimi.

Ili obrnuto, noć uoči našeg dolaska radi snimanja kolonije barskih ptica, nabujala Sava je poplavila Obedsku baru i potopila sva gnezda u koloniji

na niskim vrbama. Mesto je izgledalo jezivo, svuda su se videli samo leševi podavljenih mladunaca. Scenario smo mogli da pocepamo i bacimo da ga voda odnese. Mislio sam da je ta emisija propala. Ipak smo improvizovali i tako je nastala jedna od najdramatičnijih emisija „Životnih zajednica“, svedočanstvo o hirovitoj prirodi ni nalik našoj predstavi o njenoj harmoničnoj ravnoteži.

Tu se naročito video značaj spikerskih tekstova koji tumače i objašnjavaju ono što se očima vidi. I međusobno povezuju u celinu obrazovnu funkciju svakog dela emisije i svih emisija u seriji. Čitali su ih legendarni Dejan Đurović, Dragana Marković i Žarko Obračević.

Kad je 1992. završena decenija „Prirode Jugoslavije“, Školski program TVB je 1993. počeo seriju približno četvrtasatnih emisija pod naslovom „Otkrivanje prirode“. Konceptija je bila drukčija, oslanjala se na lucidnog scenaristu i voditelja Borisa Ivančevića. Urednica je i dalje bila Ivanka Ilić. Snimljeno je pet emisija: Uvodna epizoda, „Buđenje proleća“, „Došljak sa severa“ (o gaćcima *Corvus frugilegus*), „Susedi iz dalekih krajeva“ (alohtone vrste u gradovima) i „Jesenji krug“. Bile su to zanimljive emisije sa odličnim tekstovima. Na prvi pogled bavile su se običnim, najčešće gradskim temama (sezonske promene u prirodi) ali sa neočekivanim obrtima u fabuli.

Tako se završio jedan veliki televizijski prirodnjačko-ekološki poduhvat koji, ovako izvađen iz naftalina, možda deluje pomalo romantičarski. Svaka epizoda nosila je više ili manje eksplicitnu poruku o ugroženosti živog sveta i o potrebi očuvanja prirode. U međuvremenu, tokom proteklih decenija, mnoga od mesta na kojima su emisije snimane proglašavana su zaštićenim područjima ili područjima od međunarodnog značaja za očuvanje ptica (*IBA*). Lepo je verovati da su možda serije „Životne zajednice“ i „Priroda Jugoslavije“ makar malo doprinele tome.

Ipak, tužno je u neku ruku, što se kroz toliki niz godina iste ekološke teme, isti problemi i apeli za njihovo rešavanje provlače bez mnogo suštinskih promena nabolje. ■

Svarovski NL Pure 10x42 i 12x42

široko da šire
ne može

Dragan Simić

NL serija Svarovski dvogleda uvedena je 2020, kada su se pojavili modeli s prečnikom objektivna od 42 mm: 8x, 10x i čak 12x. (Naredne 2021. uvedeni su i modeli s objektivom od 32 mm i uvećanjem od 8x i 10x.) Ono čime se NL izdvajaju u odnosu na starije modele jeste izuzetno široko vidno polje, šire od bilo kojeg dvogleda ikada napravljenog. Na primer, u poređenju sa starijom Svarovski serijom EL, NL 12x42 i EL 10x42 imaju isto vidno polje, kao i NL 10x42 i EL 8x42.

Otkako je uvedena nova premijum serija, dalja proizvodnja starih SLC modela je prekinuta (začudo, znatno starija serija Habicht dvogleda i dalje se proizvodi jer se dobro prodaje). Od uvođenja nove premijum serije, EL-ovi su iz statusa premijum serije sada spali na dvoglede „srednjeg ranga“, pa im je otuda i cena snižena za oko 20%. Posledično su pale i cene polovnih dvogleda, pa je sada pravo vreme za kupovinu i dalje vrhunskog EL-a, no imajte na umu da je obustavljena proizvodnja najtraženijeg modela 8x32 jer se već proizvode dva druga modela sličnog raspona.

Kako sam imao prilike da se služim NL modelima 10x42 i 12x42, izneću ovde svoja iskustva i utiske. Pre toga, trebalo bi da vam kažem da je moj referentni dvogled, kojim se redovno služim i na koji sam navikao, Svarovski CL Companion 8x30. On je za klasu ispod EL-a, ali meni je prirodno da s njim poredim druge dvoglede i to naprosto ne mogu da izbegnem.

Krenimo od univerzalnijeg NL 10x42. Da bih ga osetio i ocenio, za poređenje sam pozajmio i EL 10x42. Približno su iste du-

žine (NL 158 mm; EL 160 mm) i težine (NL 850 g; EL 840 g), i očigledno, istog prečnika sočiva, pa bi i lični osećaj proporcija u rukama trebalo da bude sličan, je li tako? Nije! Ništa ne može biti dalje od istine.

Skoro svaki dvogled sa *roof* prizmama (verujem, svi) imao je u preseku kružne cevi. EL takođe ima kružne cevi, debeo je oko struka, njegova težina je izraženija sprema, prema objektivima, a kada podignete prste i pustite da se EL oslanja samo na palčeve, počinje da pada prednjim krajem nadole.

Stoga je bilo prilično iznenađenje uhvatiti NL, ne samo da osetim da ima vitak struk već i da su cevi u preseku eliptično spljoštene u srednjem delu (da bi to postigli, prizme su zaokrenuli za 45°)! Nikada nisam držao ništa slično, čini vam se kao da je napravljen baš za vaše ruke. A kada podignete prste, dobro izbalansirani NL ostaje oslonjen samo na vaše palčeve, ne padajući ni na jednu stranu.

Napolju sam NL probao tokom oblačnog dana. Sedeći u bašti, tražio sam senovita mesta na drvenim gredama ispod krova daljeg komšije ili zakrivljene šare na kori njegovog oraha. Mom oku su i EL i NL izgledali podjednako svetli i oštri (propustljivost svetlosti NL 91%; EL 90%), ali jedna je razlika bila odmah upadljiva: širina vidnog polja (izraženo u stepenima, NL 7,6; EL 6,4).

Gledajući ogradu sa desetak metara, EL-om sam mogao da vidim oko 15 perdi odjednom, dok sam NL-om mogao da vidim dvadesetak (plus/minus jedna). To je moj utisak, iako Svarovski kaže da NL ima „samo“ 20% šire vidno polje od EL, ujedno je i najšire vidno polje ikada konstruisano! I to zaista dolazi do izražaja.

Kako nisam imao nijednu kooperativnu pticu u bašti, odlučio sam da pratim kolonu mrava. Prolazili su pokraj stola i ubrzo nestajali iz vidokruga oka. NL može da izoštri na dva metra. Na tako malom rastojanju, dubina vidnog polja je veoma uska i za, recimo, svakih pola metara morao sam ponovo da podesim fokus, ali točkić za izoštravanje bio je gladak i brz.

Popodne sam išao da posmatram ptice na jezeru Paljuvi. Pošto sam navikao na 8x30 CL, koliko god da je vidno polje NL 10x impresivno, ono je otprilike iste širine kao i moj standardni 8x (NL 133 m širine na udaljenosti od 1000 m; CL 132 m). Ali, ohrabren činjenicom da ne moram da žrtvujem vidno polje, po prvi put sam u ruke uzeo 10x.

I slika je bila... naravno, super-svetla i super-oštra, ali to je Svarovski i ništa manje nisam ni očekivao. Bilo je to nekako kao da gledam kroz svoj uobičajeni CL i vidim da su sve ptice veće, čineći sitne detalje izraženijim i upečatljivijim. Sa skoro svakom drugom pticom imao sam jedan od onih „vau“ trenutaka, kao da ih gledam prvi put. U najkraćem, NL 10x42 je apsolutno savršenstvo univerzalnog modela, i za otvorena i za obrasla staništa.

Kasnije sam isprobao 12x – prilično neobičan izbor za ptičarenje (pošto je standardni izbor ili 8x ili 10x). Toliko neobičan valjda da mi je jedan prijatelj-ptičar rekao: „Ne znam nikog drugog dovoljno ludog da proba 12x!“

No, u jednom periodu sam se već služio (lošim) 12x40 dvogledom i to uglavnom iz kanua, koji reaguje na svaki vaš pokret, pojačan rečnim strujama, što otežava korišćenje uskog vidnog polja dvanaestice. Zato me je valjda zanimalo da isprobam novi Svarovski NL 12x42 ekstra širokog vidnog polja.

Pre NL-a, Svarovski nikad nije proizvodio 12x u verziji od 42 mm (samo 50 mm), tako da sam za poređenje izabrao isti onaj EL 10x42. I, kao što rekoh, ova dva, 12x i 10x, imaju praktično istu širinu vidnog polja na 1000 m: NL 12x 113 m i EL 10x 112 m. Drugim rečima, ako se odlučite za snažnije uvećanje, više uopšte ne morate da žrtvujete vidno polje!

Iznenađujuće, najkraća udaljenost fokusa NL dvanaestice je 2,6 m, dok EL desetka uoštrava na 3,3 m. Totalno nebitno, neko će možda reći, ali ako je ptica s druge strane žbuna pored vas, sa dvanaesticom možete zamutiti žbun i izoštriti

pticu, dok ćete sa desetkom zamutiti sve. Propustljivost svetlosti praktično je ista, 12x propušta 91%, a 10x 90%. Dužina je praktično ista (+/- 2 mm), a težina baš ista (840 g).

Dvanaesticu sam testirao na svom uobičajenom terenu, beogradskoj Beljarici, gde sam navikao na tamošnje ptice na uobičajenoj udaljenosti od posmatrača, tako da sam odmah mogao da uočim različite doživljaje. Postojao je još jedan aspekt koji sam želeo da testiram: obično nosim i teleskop sa sobom, ali sa 12x ostavio sam teleskop kod kuće, želeći da vidim da li snažnije uvećanje može da zameni durbin na kraćim do umerenim udaljenostima.

Vizure su bile svetle i oštre, fokusirane od ivice do ivice. Pošto sam bio na mestu koje mi je poznato, plus navikao sam na 8x, suprotna obala i plantaže topola odjednom su bile mnogo bliže i ptice su izgledale zbnjujuće velike. Skačući sa 8x na 12x, imao sam čudan osećaj da su sve ptice veće nego što ih znam, toliko da su me njihove veličine sada zbnjuvale i nisam mogao da ih koristim kao karakter za identifikaciju!

Uprkos jačem uvećanju, zbog sada zbnjujućih veličina, udaljene priobalne ptice u početku su predstavljale izazov (potrebno je neko vreme da se naviknete na upola krupnije ptice). No, uvećane ptice svakako imaju svojih prednosti, svaki se detalj vidi, kao da ih gledam s bezmalo 20x. I daleke ptice postaju uočljivije, pa sam umesto uobičajenih desetak raštrkanih čiopa sada zapazio 60.

S druge strane, izoštravanje sa daleke na obližnju pticu zahteva više okretanja točkića za fokusiranje, usled čega je teško pratiti ptice u brzom, vijugavom letu. Testirajući dvanaesticu kasnije u voćnjaku, primetio sam i kako uska dubina vidnog polja zahteva češće fokusiranje. Kako bilo, 113 m širine vidnog polja na 1000 m je najšira dvanaestica ikada napravljena.

NL Pure 12x42 je snažna ali usko specijalizovana „zver“, odličan za vodene ptice i vlažna staništa uopšte, takođe za grabljivice i za otvorene terene kao što su ribnjaci, široki Dunav, stepska staništa, planinski pašnjaci i rudine. Očekivano, sa dvanaesticom izbegavajte šume, za koje vidno polje nije dovoljno široko, niti dovoljno duboko, pa postaje teško locirati pticu pre nego što odleti, ili je izoštriti na vreme.

Za takva staništa, pravi model je NL 8x42, sa neverovatnom širinom i dubinom vidnog polja od čak 159 m širine na 1000 m udaljenosti, ili uglom od 9.1° – najšire vidno polje ikada proizvedeno! Istovremeno, NL 10x42 dolazi kao univerzalna sredina između dve krajnosti (8x i 21x). Da rezimiram, birajte model prema dominantnom tipu staništa u kakvom obično ptičarite.

Baš kao i EL iz 1999. godine, nova serija NL Pure predstavlja još jednu značajnu prekretnicu u ptičarskoj optici. Ja koristim CL 8x30, a kako nema potrebe za žrtvovanjem vidnog polja, sada već sanjam 10x. Slično, ako koristite uvećanje od 10x, razmislite o 12x. Ipak, skakanje sa 8x na 12x je pomalo šokantno i nije nešto što bih preporučio. Razmotrite NL Pure dvoglede, ali se i čuvajte: zaljubite se. ■

KAKO SAM KONAČNO SNIMIO PČELARICE

Tekst i fotografije: Josip Šarić

Pčelarice (*Merops apiaster*) nesumnjivo predstavljaju jednu od najlepših evropskih ptica. Njihov dolazak u maju često će čovek uočiti pre po specifičnom oglašavanju no što će ih videti. To je vreme da fotograf koji želi da ih snimi spremi svoju opremu i krene u „lov“ na njih. Ja sam ih prvi put uočio pre nekoliko godina na Beljarici no, leteći visoko u vazduhu u lovu na insekte i u jakom kontra-svetlu, bilo je nemoguće snimiti ih. Čak i ako bi se neka spustila niže, njen brzi let pun promena pravaca predstavljao mi je tada nepremostivu prepreku za uspešno snimanje.

Saznavši da se pčelarice gnezde na prostoru Deliblatske peščare, posebno u reonu Zagajičkih brda, ta destinacija je postala sledeće mesto na kojem sam pokušao sreću u snimanju. Cela ekspedicija, osim prijatne šetnje i uživanja u prirodi, bar kad je reč o snimanju pčelarica svela se na tri reči – dođoh, videh, omaših. Pčelarice su pobedile i drugi put. No, ni ja se nisam predavao pa sam sledeći nove prijave otišao do gliništa u Višnjičkoj banji. I zaista, u profilima gliništa uočavale su se desetina rupa

u koje su vrtoglavo brzinom uletale i izletale pčelarice. Nađoh zaklonjen položaj i počeo sam snimanje. Nažalost ono nije dugo trajalo jer su se pojavili momci na kros motorima kojima je taj prostor služio kao odličan poligon za riskantnu vožnju. Brujanje motora je pčelarice razjurilo, a ja nespreman da sačekam kraj tih divljih vratolomija spakovao sam opremu i krenuo kući. A kod kuće razočarenje. Prvi put sam na jakom teleobjektivu koristio i telekonverter 1.4 x. On jeste povećao žižnu daljinu objektiva ali moja neuvežbanost u korišćenju te kombinacije urodila je nizom neoštih i neupotrebljivih snimaka. Moglo bi se reći da su pčelarice pobedile treći put. Nakon toga usledio je odlazak do taložnika devastirane šecerane u Padinskoj Skeli. Na profilima jednog od taložnika jasno su se videla ukopana gnezda koja su verovatno koristile pčelarice ali njih nije bilo. U tom trenutku rezultat je bio razočaravajućih 4:0 za pčelarice.

Prošle su dve godine bez „lova“ na pčelarice, a onda od suseda iz naselja, Dejana Kovačića, dobijem informaci-

ju da kolonija pčelarica ima gnezda u lesnom profilu pored surduka koji Zemunci znaju kao Goveđi brod. Treba li da pomenem da se taj surduk nalazi samo nekoliko stotina metara od zgrade u kojoj živim, a ja za tu koloniju do tada nisam znao? Pun elana, spremim foto-aparat i sjurim se na Goveđi brod. Osim manjeg čopora glasnih ali bezopasnih pasa lotalica, tu su zaista bile i pčelarice. No, kao problem koji sam uporno pokušavao da izbegnem, tu je i dalje bila udaljenost veća od one koju sam želeo. Ja sam bio na obali Dunava, a pčelarice su letele pri vrhu lesnog profila koji na tom mestu ima visinu veću od 20-ak metara. Snimio sam ih u letu i na granama jednog bagrema nadnesenog nad profil. Fotografije su bile pristojne ali da bi se popunio kadar fotografije su morale da se kropuju, a to je dovelo do gubitka u rezoluciji. To sam doživio kao još jedan poraz ali i kao dodatni izazov. Znajući gde su, kuda lete i na koja stabla sleću krenuo sam u osvajanje prostora na samom lesnom bregu, a uz njegovu ivicu. Ne znajući šta me čeka, nisam poneo stativ već samo maskirnu pelerinu. Usledilo je provlačenje kroz

nekoliko bašta, izbegavanje jednog velikog rundova, prolazak kroz zapušteni deo osvojen od strane koprive koja je bila viša od mog struka, a onda i forsiranje ograde od bodljikave žice.

Konačno sam bio udaljen samo nekoliko metara od stabla suve breskve na čijim granama su se jasno videli tragovi boravka pčelarica na njima. Primirio sam se i posle 15-ak minuta pojavio se jedan par. Svetlo savršeno, one okrenute ka meni, ja udaljen nepunih šest metara. Bolja situacija se ne može poželeti. Mužjak je brzo odleteo, a ja sam se spremio da sačekam njegov povratak. Par minuta kasnije pojavio se sa insektom u kljunu. Ja uzbuđen, dok sam kadrirao i fokusirao, on je predao poklon svojoj izabranici i odleteo. Sa njim je „odleteo“ i moj potencijalni snimak. Drugi pokušaj. Ista situacija i isti rezultat. Nažalost, bez stativa i foto-aparata na njemu, ne mogu da pratim situaciju mimo okulara i kad mužjaka ugledam dok kadriram, on odleti. Da sve vreme držim aparat pred okom ne mogu jer posle pola sata sa opremom teškom skoro 4 kg, ruka počinje da drhti i tu

nema oštrog snimka. A onda primetim nešto što se ispostavilo kao pravilo. Neposredno pre dolaska mužjaka sa ponudom, ženka bi počela intenzivno da se oglašava i da ubrzano širi i skuplja rep kao lepezu. Par sekundi nakon toga pojavio bi se on, sleteo bi na granu i predao joj insekta. To se ponovilo još jednom, pa još jednom. Definitivno sam bio suočen sa signalom koji mi je jasno govorio kad da podignem foto-aparat, fokusiram na ženku i čekam da u kadar

uleti i mužjak. I onda je nastala seansa od više desetina fotografija koje sam pokušavao da snimim nekoliko godina. Kilometri pešačenja, znoj koji je štipao u očima i nerviranje zbog neuspeha konačno su bili nagrađeni serijom fotografija kakve verovatno više neću imati prilike da snimim. Iskreno govoreći, sad kad ih imam, više mi i nisu izazov, pa su pčelarice prepustile prioritet u snimanju nekim drugim, takođe izazovnim, vrstama. ■

PTIĆI JEGRIČKE

Tekst i fotografije: **Mihajlo Bajandić**

Jegrička je reka u južnom delu Bačke. Nema klasičan izvor, čini je sistem povezanih bara. U blizini Temerina deli se na dva dela – teče pored sela Gospođinci i završava u močvarama Žablja, a drugi deo napaja ribnjak u Žablju.

Jegrička je stanište od značaja za opstanak brojnih barskih ptica. Ove godine na našu veliku radost bilo je puno ptica belobrke čigre.

Improvizovana čeka omogućila je prilaz pticama bez bilo kakvog remećenja njihovih svakodnevni aktivnosti. Belobrke čigre su vešti letači, u letu izvode razne akrobacije, a prilikom lova brzo zaranjaju i hvataju plen. Gnezda smeštaju na plutajućem bilju močvarnih staništa, često sa ćubastim gnjurcima. Već sredinom leta započinju svoj put na jug i tamo ostaju sve do proleća, kada se vraćaju.

Gladni ptići nestrpljivo čekaju hranu.

Veliko nestrpljenje i glad na delu! Roditelj je hteo da popravi gnezdo, ali ptići su pomislili da je doneo hranu.

Konačno obrok! Hrane se ribama, vodozercima, insektima i rakovima.

Roditelji ne prekidaju aktivnosti. Nošenje materijala za gnezdo nastupilo je nakon hranjenja mladunaca.

Ponekad je teško progutati zalogaj, pogotovo ako je u pitanju veća riba.

Siti stomaci su dali energiju, pa se mladunac proteže, kao da vežba let.

Osim brojnih gnezda belobrkkih čigri, na ovom lokalitetu mogu se videti i mnoge druge barske ptice, kao što je ova žuta čaplja koja je prišla gnezdu, ali ju je čigra ubrzo oterala sa svoje teritorije i podalje od mladunaca.

OD KRUGERA DO RTA DOBRE NADE

Tekst i fotografije: Josip Šarić

Prosečan Evropljanin, posebno ako je stanovnik Holandije, Engleske ili Nemačke, Južnu Afriku zna po Burskim ratovima i safarijima. Deo sveta Južnu Afriku identifikuje s rudnicima dijamanata i višedecenijskoj borbi Nelsona Mendele za ukidanje aparthejda. Neki se Južne Afrike sećaju po Svetskom prvenstvu u fudbalu održanom 2010. godine. Ostalima je na umu najčešće prostranstvo naseljeno životinjama koje se slobodno kreću savanom i bušom i po legendarnom narodu Zulu. Ipak, Južna Afrika je mnogo više i čovek toga postane svestan tek kada kroči na njeno tlo. Ona se svojim bojama, mirisima, zvukovima i oblicima istog trena čoveku zavuču pod kožu, vezujući ga zauvek za sebe.

Boravak u Južnoj Africi svakako je putovanje kakvo se u životu ne ponavlja često. Iza nas je više od 4000 km pređenog puta, a u nama uspomena i doživljaja, čini nam se, za više od 4000 stranica teksta. Polazna tačka južnoafričke avanture je Johannesburg, odakle krećemo u oblast poznatu kao „Kolevka čovečanstva“, gde obilazimo pećinu Sterkfontejn i lokalitet Maropeng. U Sterkfontejnu nas je, osim poznatog

paleontološkog lokaliteta, dočekala i jedna simpatična muharica (*Melanornis silens*) nedaleko od visećeg apartmana jedne druge lepe ptičice – kapske tekstora tkalje (*Ploceus capensis*) – koju, nažalost, nismo videli. Zatim preko Pretorije i Lisabonskih vodopada stižemo do jednog od najlepših prizora koje smo videli na putu – do kanjona reke Blajd i geološke formacije poznate pod dva imena – „Poglavica i njegove tri žene“ ili „Tri rondavele“. Prizor deluje kao iz Tolkinove Srednje zemlje i teško je okrenuti objektiv fotoaparata na drugu stranu, ali plan putovanja je neumoljiv i krećemo dalje.

Očekuje nas ulazak u Nacionalni park Kruger – parkovska pravila su stroga – u julu se kapije zatvaraju u 17.30 časova. Ostanak preko noći van granica parka u nenaseljenoj divljini nije preporuka ni u jednom itinereru. Zbog toga nema čestog zaustavljanja na putu pa najveći deo prelepih pejzaža upijamo pogledom, nadajući se da će bar deo toga ostati u sećanjima. Stižemo na vreme i u park ulazimo na kapiji Fabeni, smeštamo se u kamp Skukuza na obali reke Sabi. Smeštaj u bungalovima oblika tradicionalnih

kuća kružne osnove i kupastih krovova od trske je savršen. Posle uzbudljivog dana i viščasovne vožnje u trenu padamo u dubok san. Jutro nas budi nepoznatim zvukovima i čudnim pojmom nevidljivih ptica.

Prvi korak u „osvajanju“ nacionalnog parka je upoznavanje s brojnim i strogim pravilima ponašanja tokom boravka u njemu. Posetioci moraju sve vreme da budu u kolima, vrata moraju da budu zatvorena, a dobro bi bilo i da budu zaključana, iz kola ne sme da viri ni jedan deo tela, maksimalna brzina je ograničena na 50 km/h na asfaltnim putevima i 40 km/h na zemljanim putevima, hranjenje životinja je zabranjeno, striktno se mora poštovati zabrana kretanja putevima koji su iz nekog razloga zatvoreni, upotreba mobilnih telefona ograničena je na kampove i ulazne kapije u park, a u divljini je moguće koristiti ih samo u vanrednim situacijama, park je malarična oblast i pre dolaska trebalo bi se snabdeti odgovarajućim lekovima... I to nije sve. Dakle, nalazimo se u novoj sredini, s pravilima ponašanja drugačijim od onih koja važe u urbanoj sredini u kojoj živimo.

Počinje prvi dan safarija, a nestrpljenje da uočimo prve stanovnike buša ubrzo je nagrađeno. Zima na južnoj hemisferi ogolela je grane stabala, trava je svela i svuda oko nas caruje žutosmeđa boja u svim nijansama. Proređeno rastinje omogućava lakše uočavanje životinja, pa ubrzo primećujemo prve impale, verovatno najsimpatičnije antilope. Pojavljuju se i zebre, a mi istog trenutka shvatamo kamuflažnu vrednost njihovih pruga, za koje su naučnici nedavno utvrdili da su crne na beloj podlozi, a ne obrnuto, kako je većina nas mislila. A onda počinje pravi defile... Smenjuju se žirafe, nosorogi, lavovi, hijene, bivoli, pavijani, afrički divlji psi, bradavičave svinje, verveti, kudui i mnoge vrste antilopa koje uspevamo da identifikujemo tek pomoću ilustrovanog vodiča. Na obali reke Sabi izležavaju se krokodili, a na peščanim ostrvcima u grupi se tiskaju hipopotamusi. Uljeze na svojoj teritoriji slonovi upozoravaju dizanjem surle

i ubrzanim mahanjem ušima. Na par mesta, po savetu domaćina, na taj znak se smireno ali brzo udaljavamo imajući na umu novinske izveštaje o onima koji to nisu učinili pa su ostajali sa demoliranim automobilom, ili, u još gore slučaju, bez života.

Najveće uzbuđenje sledi u ranim jutarnjim satima narednog dana – šetnja kroz buš u pratnji Eliota i Letersa, pripadnika naroda Cona. Oni su rendžeri naoružani lovačkim karabinima velikog kalibra i pokazuju nama nevidljive tragove, objašnjavaju ponašanje životinja i skreću pažnju na riku lavova koja dopire iz daljine, dok se krećemo kroz nisko rastinje prateći jednog nosoroga. Nosorog povremeno zastaje, njuši mirise koje do njega donosi jutarnji vetar i zatim bučno nestaje u šipražju lomeći grane, ostavljajući nas zadivljene njego-

vom sirovom snagom. I danas mi je nejasno zašto su oba rendžera bila na čelu kolone dok se mi, tridesetak metara iza njih, osvrćemo na sve strane, pitajući se šta se sve krije u grmlju oko nas. Dok sam na samom začelju kolone snimao, sve vreme su mi se vraćala sećanja na opštepoznate činjenice da predatori napadaju uvek najmlađe, najsporije ili bolesne životinje koje se nalaze na začelju krda. To su bili trenuci kada je adrenalin radio iz sve snage.

Noćni obilazak parka doneo je nova uzbuđenja i susrete s leopardom, slonovima, brojnim bradavičastim svinjama, afričkom cibetkom i stotinama tajanstvenih užarenih očiju koje su nas posmatrale iz tmine. Kao da su se oko nas nalazili ogromni svici koji su, i sami opčinjeni lepotom noćnog neba Afrike, zaboravili da trepere.

Južni žutokljuni kljunorožac *Tockus leucomelas*

Afrički savanski slon *Loxodonta africana*

Beloledi supovi *Gyps africanus*

Iako je u Krugeru zabeleženo prisustvo više od 500 vrsta ptica, što čini skoro 60% vrsta u Južnoj Africi, one su bile, da tako kažem, mnogo stidljivije, ili nije bilo godišnje doba kada ih tu ima onoliko koliko navode zvanični podaci. Prve smo uočili senegalske grlice (*Streptopelis senegalensis*), a odmah potom pogled nam je odlutao na krošnju susednog drveta na kojoj su se odmarali marabui (*Leptopilos crumenifer*). Na jednom odmorištu oko nogu nam je skakutao neustrašivi kapski čvorak (*Lamprotornis nitens*). U koritu skoro presušene pritoke reke Sabi uočili smo nekoliko sedlokljunih roda (*Ephippiorhynchus senegalensis*) koje se ne sreću tako često. Jedno pojilo, još uvek puno vode, pružilo nam je susret s nilskim guskama (*Alopochen aegyptiaca*) i vivkom kovačem (*Vanellus armatus*). Tokom kretanja kroz buš na suvim

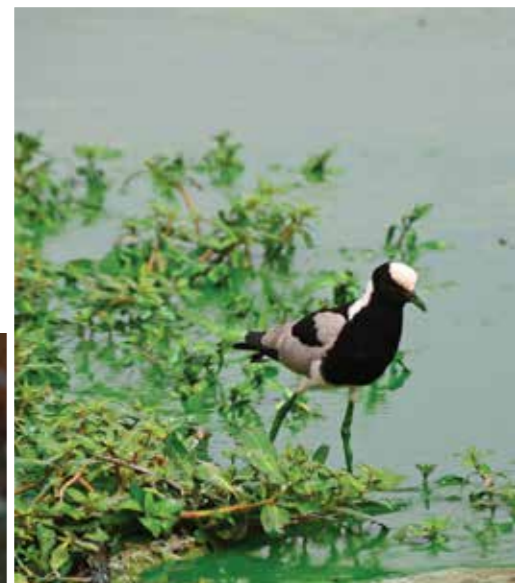
stablama najčešće smo viđali južnog žutokljunog kljunorošca (*Tockus leucomelas*), ali najatraktivniji susret zbio se na presušenom pojilu koje je slikovito prikazalo borbu za opstanak u surovim uslovima. U prašini je ležalo dehidrirano telo bivola koji je uginuo kao žrtva gladi ili starosti ili je bio plen nekog predatora. Oko njegovih jadnih, sparšenih ostataka, otimalo se petnaestak beloledih supova (*Gyps africanus*), dok su ih s par metara posmatrala dva ćelava strvinara (*Torgos tracheliotos*). Posrećilo nam se da vidimo i natalске frankoline (*Pternistis natalensis*), misirke (*Numida meleagris*), malahitnog vodomara (*Corythornis cristatus*), hadada ibisa (*Bostrychia hagedash*), velike bele čaplje (*Ardea alba*), bele rode

(*Ciconia ciconia*), male pčelarice (*Meropops pusillus*), afričkog pupavca (*Upupa africana*), sivog lorija (*Corythaixoides concolor*), belotrpu udovicu (*Vidua macroura*), valbergovog orla (*Hieraaetus wahlbergi*) i afričkog orla ribara (*Haliaeetus vocifer*). Nažalost, zbog položaja vozila, brzine ptica ili gustog rastiinja, ovi primerci ostali su neuhvatljivi za objektiv fotoaparata.

Ipak, Kruger svoju slavu duguje i činjenici da je to prostor na kojem se, uz malo sreće, može videti legendarna afrička petorka, tzv. Big Five – slon, lav, bivo, leopard, nosorog. Nama je i to uspelo uz poseban doživljaj koji je pružio susret sa leopardom u njegovom noćnom lovu.

Veliki kudu *Tragelaphus strepsiceros*

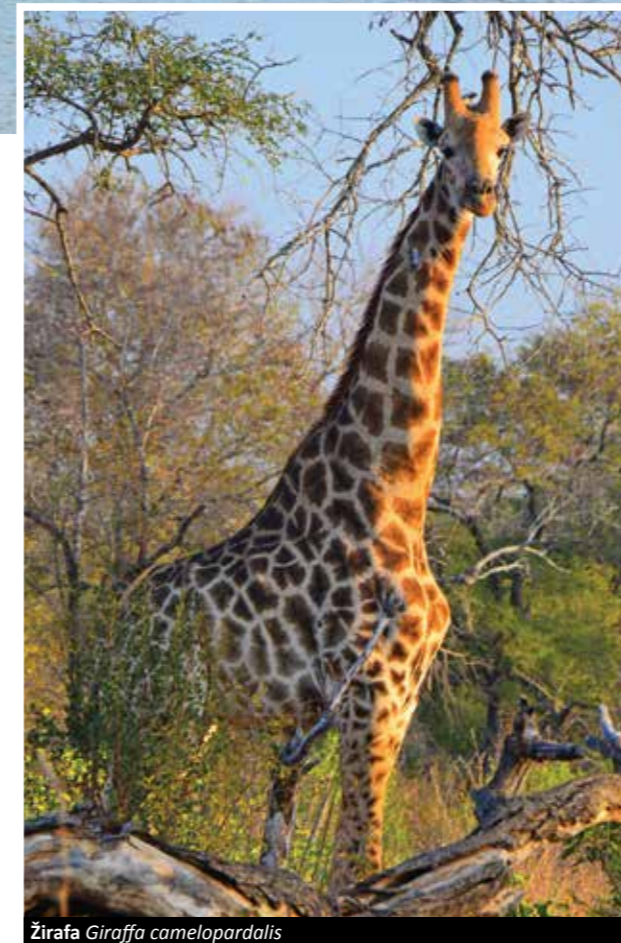

Vivak kovač *Vanellus armatus*

Impale *Aepyceros melampus*

Pegava hijena *Crocota crocuta*

Žirafa *Giraffa camelopardalis*

Gore: nilski konji
Hippopotamus amphibius

Levo: kapski čvorak
Lamprotornis nitens

Beli nosorog *Ceratotherium simum*

Svanuo je dan sa kojim je boravak u Nacionalnom parku Kruger postao prošlost i deo najzbuđljivijih sećanja sa putovanja po Južnoj Africi. Novi ciljevi su pred nama. Rastrzani tugom što odlazimo i željom da vidimo nove krajeve krećemo dalje. Pred nama je Vreddefort, mestašce u kojem se ne zadržavamo, ali koje ima veći značaj no što njegova veličina kazuje. Ovaj gradić podario je ime najvećem krateru koji je na Zemlji formiran udarom asteroida pre oko dve milijarde godina. U trenutku formiranja krater je imao prečnik oko 300 km. Erozija je najveći deo oboda kratera uništila ali njegovi ostaci uočavaju se u obliku polukružnog venca brda baš u blizini Vreddeforta.

Put nas dalje, kroz Parajs, vodi ka jugozapadu i jednom mestu poznatom širom sveta naročito među damama i njihovim darežljivim kavaljerima. Reč je o gradu Kimberliju po kojem je ime dobila stena kimberlit koja je čovečanstvu podarila simbol bogatstva, a u nekim slučajevima i prokletstva – dijamante. Iza kopača je ostala rupa prečnika skoro 500 m i dubine 1200 m kao najveći ponor iskopan snagom ljudskih ruku.

Od Kimberlija do Avoke, sledeće zaustavne tačke, čeka nas najduža deonica puta koja nas vodi preko visoravni za koju GPS uređaj pokazuje nadmorsku visinu 1600 m. U prostanstvu oko nas nema tragova prisustva ljudi, osim asfaltne puta kojim se krećemo samo mi. Zaustavljamo se i puštamo da nas opija planinski vazduh dok u ušima čujemo otkucaje sopstvenog srca jer drugih zvukova oko nas nema. U daljini se bele planinski vrhovi pod snegom, a povremeni povetarac donosi mirise nepoznatog bilja.

Stižemo do Avoke. Blizina Indijskog okeana uslovljava i drugačiji ritam padavina, pa je cela oblast pogodna za gajenje agruma, prvenstveno pomorandži. Na obalama Nedeljne reke povremeno vidimo dasije, zdepastu bezrepu zverku za koju se ispostavlja da je glodar i to poslednji živi član roda *Petromus typicus*.

Avoka je polazište odakle krećemo u nacionalni park Ado poznat i kao park slonova zbog velike populacije koja u njemu živi. Na ulazu u park još jedno upozorenje koje nas podseća na to gde se nalazimo. Upozorenje je jasno i prilično obespejstvo – ulaskom u park posetioci prihvataju činjenicu da nacionalni parkovi Južne Afrike, njihovi direktori i zaposleni ne snose odgovornost za gubitak, oštećenja ili uništenja bilo kakvog vlasništva posetilaca, kao ni za telesne povrede ili smrt koju posetioci mogu da dožive u parku. Ništa nas ne može pokolebati i ulazimo. Bujno zelenilo otežava uočavanje životinja, ali mi smo uporni i to je nagrađeno – tu su slonovi, bradavičave svinje, impale, kudu, zebre... Tu su i prvi nojevi koje vidimo i koji prilično neurotično ključaju bujnu travu. A onda, pored puta, najbizarniji saobraćajni znak koji upozorava da prednost imaju skarabeji, poznatiji po prozaičnom imenu bube balegari. Dakle, ako vidimo da balegar prelazi put, moramo da ispoštujemo njegovu prednost i propustimo ga.

Malo dalje, novo obaveštenje i upozorenje. Dozvoljen je izlazak iz automobila, ali posetioci izlaze na svoju odgovornost. I dodatak – čuvajte se lavova. Izlazimo iz automobila, uživamo u pogledu ali i pazimo na povremeno šuškanje u obližnjem grmlju. Oprez se pokazao kao opravdan jer nakon polaska, posle par desetina metara, iza grma pored puta vidimo dva lava kako, verovatno siti, dremaju na podnevnom suncu.

Kapska pliska *Motacilla capensis*

Sledi obilazak mesta Najsna, Brenton on Si, i Mosel Bej u kojem zastajemo zbog odmora. Na sto za kojim smo sedeli ubrzo je sletela kapska pliska (*Motacilla capensis*) koja je, ne obazirući se na nas, ključala mrvicu peciva. Preko Štelenboša, najpoznatijeg vinogorja u Južnoj Africi, krećemo prema gradiću Sajmons Taun, čuvenom po jedinstvenoj koloniji afričkih pingvina (*Spheniscus demersus*), poznatih i kao magarasti pingvini zbog glasanja koje neodoljivo podseća na magareće njakanje. Ove lepe i na kopnu nezgrapne ptice koje su zaboravile da lete, ali su naučile da plivaju, muvaju se po obali u samo njima jasnim aktivnostima. Osim tog simpatičnog i glasnog društva, u sećanju nam ostaje i miris koji smo zatekli na obali – kao da se nalazimo u divovskoj konzervi sardina, što je posledica načina ishrane pingvina i konačnog produkta varenja. A na parkingu nas sačekuje još jedno bizarno upozorenje: „Obratite pažnju na pingvine pod vozilom!“

Konačno stižemo i na Rt dobre nade (Cape of Good Hope). Dočekuju nas drčni i nametljivi pavijani koji već na parkingu nemilice napadaju svakog ko u rukama nešto drži. U potrazi za hranom, na koju su ih godinama navikavali nesavesni i radoznali posetioci, pavijani otimaju sve što mogu da dohvate – hranu, tašne, fotoaparate, naočare, šešire... Bežimo od njih i susrećemo se sa sledećom „dobrodošlicom“ koju nam je Rt pripremio – olujni vetar i kišne kapi na koje gravitacija kao da ne deluje jer se kreću

Afrički pingvin *Spheniscus demersus*

horizontalno. Pogled na oštre obalske hridi šibane vetrom i talasima, visine nekoliko metara izaziva pitanje koje ne postavljamo naglas ali lebdimo na usnama – kome je takav rt, nekada, mogao da pruži bilo kakvu nadu, dok bi se mornari teturali palubom jedrenjaka prepuštenog na (ne)milost razuzdanoj prirodi? Odjednom, teški oblaci se razmiču, a sunčevi zraci na pučini formiraju dvostruku dugu kao potvrdu da Rt opravdano nosi svoje ime.

Napuštamo i Rt dobre nade prolazeći kroz mesta Skarboro, Kometje, Nordhek. U Haut Beju pravimo pauzu i dok se halapljivo bacamo na tradicionalni „fiš end čips“ koji su u Južnu Afriku doneli Britanci kao nekadašnji kolonizatori, kroz prozore vozila vidimo hartlaubovog galeba (*Chroicocephalus hartlaubii*) koji je poznat i

pod imenom kraljevski galeb. Reč je o maloj ptici koja kao stanačica predstavlja endemsku vrstu atlantske obale Namibije i Južne Afrike. Putovanje preko Skarboroa, Kometjea, Nordheka, Haut Beja i Udekrala, do Kejptauna, predstavlja putovanje sigurno jednim od najlepših puteva na svetu. Pejzaži su neopisivi rečima, a nemoguće ih je dočarati i fotografijama. Najzad Kejptaun – moderna metropola kao konačno određite južnoafričke avanture je pred nama. Grad ušukan na obali, ispod legendarne planine Tejblmauntin koja je najpoznatiji gradski reper, dočekao nas je osunčan, vedar, užurban, šaren, kosmopolitski. Svetsko prvenstvo u fudbalu održano 2010. doпрinelo je modernizaciji grada, dok se duh njegove prošlosti najbolje uočava u staroj gradskoj četvrti Bo Kapu. Sve kuće su obojene vedrim bojama što

Hartlaubov galeb *Chroicocephalus hartlaubii*

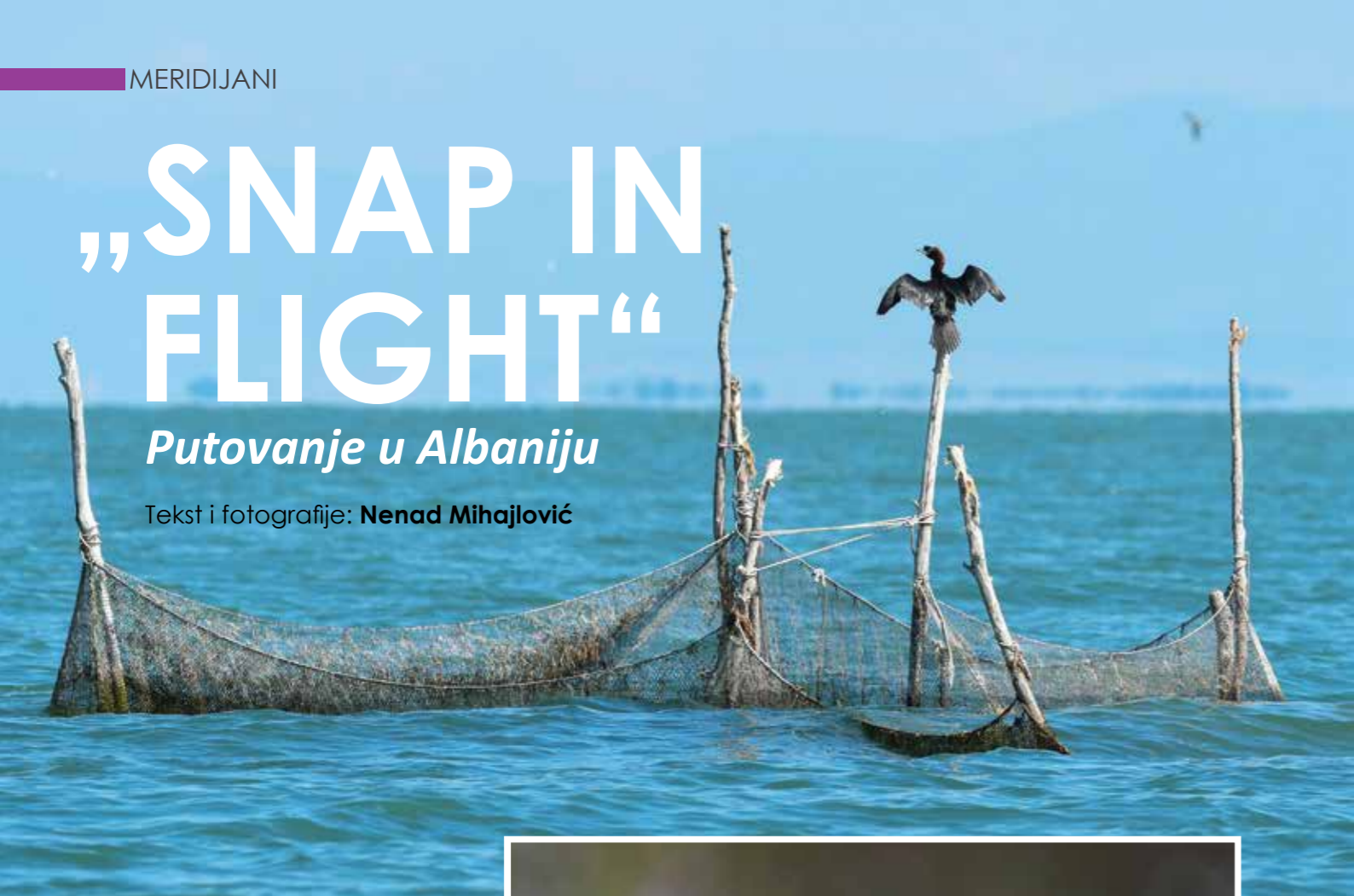
celoj četvrti daje izuzetnu živopisnost i malu dozu psihodelije. Taj deo grada je, možda, još poznatiji po malim restoranima u kojima se služe kulinarski specijaliteti nastali kao mešavina azijske, arapske i evropske kuhinje, nudeći gostima mogućnost da hranu sagledaju u drugačijem svetlu.

Uz tradicionalnu hranu nekoliko afričkih zemalja, i melodične pesme praćene užarenim ritmom bubnjeva, završavamo putovanje. Afrika kao kolevka čovečanstva ostaje i kolevka stalnih patnji i nepravdi, sukoba i pomirenja. Ali ona je i kolevka prelepih pejzaža, gostoljubivih domaćina, savana i buša s njihovim divljim i prelepim stanovnicima. Afrika je kolevka uzbudljivog, magičnog i nezaboravnog zvezdanog neba koje nas je zauvek osvojilo. ■

„SNAP IN FLIGHT“

Putovanje u Albaniju

Tekst i fotografije: **Nenad Mihajlović**

Kako je sve počelo?

Kao neko ko koristi Facebook za komunikaciju s prijateljima, jedan dan dobio sam zanimljivu poruku od Milana Ružića: „Matori, da li hoćeš da ideš u Albaniju i fotografišeš divlji svet i ptice na Skadarskom jezeru?“

Odgovor je, naravno, bio DA, ali s malom zadržkom, zašto baš ja i zašto Albanija. Naravno, prihvatio sam; još jedna zemlja i narod koje treba bolje upoznati. Ubrzo sam dobio zvaničan imejl od Jetmira Trošanija i pozivno pismo za učešće na seminaru, tj. druženju fotografa prirode i divljeg sveta „Snap in Flight“ Shkodra (Skadar) Lake. Seminar će se održati od 2. do 4. jula 2021. godine.

Put do Skadra bio je avanturistički. Autobusom od Novog Sada, preko Beograda, do Podgorice. Iz Podgorice sam mini busom otišao za Skadar. Postojalo je i manje stresnih opcija za put, ali ova je bila najzanimljivija.

Sam dolazak u Skadar bio je impresivan, grad živ i ubrzan, s brojnim bici-

Dauriske laste *Cecropis daurica*

klistima na ulici, totalno drugačiji način života i ponašanja od onog na koji sam navikao.

U Skadru me dočekuju ljubazni domaćini, Jetmir i Denik sa kojima odlazim do smeštaja. Prvi dan u Skadru protekao je u druženju sa domaćinima, upoznavanju ovog prelepog grada i njegove istorije. Sve se završilo izvrsnom večerom, a albanska kuhinja je fenomenalna.

Drugi dan: aktivnosti su počele rano. Već oko 5 sati ujutru napustili

smo hotel i krenuli u laganu šetnju planinom Taraboš. Planina je sjajna, pruža i očaravajući pogled na skadarske pejzaže (reku Bojanu, reku Drim, okolne planine). Na ovoj planini se, uz malo pažnje, strpljenja i vremena, mogu uočiti male ptice (češljugari), insekti, gmizavci. Budući da nam je vreme bilo glavni problem, ovog vikenda nismo ga imali baš puno za vrebavanje i čekanje modela za fotografisanje, a i sam fokus za fotografisanje bio je drugačiji. Na ovoj planini ima dosta i Daurskih lasta (*Cecropis daurica*) koje su u Srbiji retke.

Sa Taraboš planine spustili smo se do obale Skadarskog jezera, gde nas je čekao obilat doručak (kako drugačije, ipak je ovo Balkan), nakon kog smo se uputili na krstarenje Skadarskim jezerom kako bismo došli do mesta gde se gnezde belobrke čigre (*Chlidonias hybridus*), naš glavni fotografski fokus u prvom delu dana, ujedno i ovog druženja.

Naši domaćini ponosni su na koloniju belobrkih čigri i njihovu brojnost i zaista se trude da je sačuvaju. Skadarsko jezero ovim pticama nudi mogućnost razmnožavanja u velikim kolonijama na prirodnom uzgajalištu, s obzirom na to da se u nekim delovima Evrope prave veštačka uzgajališta i gnezda za ovu vrstu ptica.

Već u kratkoj vožnji mogli smo da vidimo kakva prirodna bogatstva nudi ovo jezero i koliko je bogato ptičjim svetom. Tokom vožnje posmatrali smo sive čaplje (*Ardea cinerea*), male bele čaplje (*Egretta garzetta*), gakovce (*Nycticorax nycticorax*), ćubaste gnjurce (*Podiceps cristatus*), velike i male vrance (*Phalacrocorax carbo*, *Microcarbo pygmeus*), galebove...

Nakon toga, konačno smo se usidriili u deo jezera koji je bogat lokvanjima, odakle smo posmatrali i fotografisali belobrke čigre kako love hranu (sitne ribe, insekte) i kidaju lokvanje da bi popravile svoja gnezda. Svetlo nije bilo idealno, kao ni uslovi za fotografisanje (radilo se iz čamca punog ljudi), ali uspeh smo da napravimo dosta zanimljivih fotografija.

Ćubasti gnjurac *Podiceps cristatus*

Belobrka čigra *Chlidonias hybridus*

Siva čaplja *Ardea cinerea*

Mali vranac *Phalacrocorax pygmeus*

KOLUMBIJSKA AMAZONIJA

Dragan Simić

Duboko u Amazoniji, na obali reke Iniride mimoišao sam se s grupom mladića koji su s lukovima i punim tobolcima strela pošli u lov. Početak decembra, temperatura je oko 30 stepeni, vlažnost vazduha blizu 90 posto. Sedam ispod mlade palme usred sela naroda Punaive, pijem poluzaleđenu *colombianu*, sok od tupida, pa otpijam onoliko koliko se između dva gutljaja otopi središnja kriška leda.

i pokrivene talasastim limom. Krov od lišća je, kažu, prijatniji za boravak, ali se s limenog krova može sakupljati kišnica za piće u vreme kada reka nabuja, a voda se zamuti (pored svakog takvog krova stoji rezervoar od 400 litara).

Moj domaćin, Danijel Luis, vlasnik seoske prodavnice, pokazuje mi dva kamena. Jedan u sebi sadrži sive žilice. Kaže da je to neki od retkih minerala

koje traži savremena industrija (nije umeo da mi kaže koji je). Odgovorio sam: Ako ti ovde otvore rudnik, prvo će poseći šumu, pa ćeš ostati bez divljači i bez drvene građe. Pa će ti zatrovati reku, vodu ćeš morati da kupuješ, a ribe više neće biti za jelo. I kada budeš prisiljen da kupuješ vodu i hranu, zaposliće te da za sitne pare crniš u rudniku dok ti leđa ne prepuknu. Baci taj kamen u reku.

Iznenaden tolikom govorcijom, moj vodič Edson Moroni zbunjeno me gleda. Rekoh, samo ti to njemu prevedi.

Seoske kuće su ili od naboja i pokrivene palminim lišćem, ili od dasaka

Kudravi nesit *Pelicanus crispus*

Po završetku fotografisanja obišli smo selo Zogaj, a potom otišli do hotela na ručak i odmor do sledećeg odlaska na jezero. Naš drugi fokus za fotografisanje tokom ovog lepog druženja bili su dalmatinski pelikani ili kudravi nesiti (*Pelicanus crispus*), koji se gnezde i razmnožavaju na Skadarskom jezeru.

Tokom kraće vožnje čamcem koja je počela kod sela Zogaj, uspeći smo da uočimo manje jato pelikana kako se odmara na stenju i sprudovima Skadarskog jezera. Međutim, postojao je mali problem jer su se pelikani nalazili u crnogorskom delu jezera, pa nismo mogli da im priđemo bliže kako bismo ih što lepše fotografisali. Ipak, ostaje zaključak da je fotografisanje bilo uspešno, pogotovo za mene koji se prvi put srećem s ovom vrstom ptica.

Ovo putovanje i projekat na mene su ostavili trajan utisak, zaista fenomenalno iskustvo, druženje, upoznavanje novih ljudi, prirode i biodiverziteta. Skadarsko jezero

je bogato biljnim i životinjskim svetom. Naročito tokom seobe ovde sve vrvi od ptica. Ceo projekat bio je pod pokroviteljstvom grada Skadra, grupa fotografa sjajna, o gostoprimstvu i požrtvovanosti domaćina ne treba ni polemisati. Osim mene, u ovom projektu učestvovali su i fotografi prirode iz Nemačke, Mađarske, Francuske, Severne Makedonije, Bugarske, Grčke i Albanije. Organizacija događaja bila je savršena. Nije moglo biti bolje. ■

Sveto mesto autohtonog stanovništva, litice Čeros de Mavekure uzdižu se i do 700 metara iznad okolne plavne šume. Foto: Huan Karlos

Ispred litica Ceros de Mavekure
Foto: Edson Moroni

Amazonija zahvata trećinu Kolumbije koja je površinom veća od dve Francuske, a ja sam se zaputio u nizijske kišne šume na samom istoku ove zemlje. S ptičarskom agencijom Manakin Nature Tours iz Bogote proveo sam pet dana u regionalnom središtu, gradu Iniridi, do koga se stiže samo avionom ili čamcem pošto je praktično na ostrvu usred plavne zone više reka. Svakog dana istraživali smo novi deo ramsarskog područja Rečna zvezda (Estrella Fluvial). Do nekih smo stizali minibusom, do većine drugih čamcem.

Kada sam prvi put seo u čamac na Iniridi, osetio miris reke i ribe, i kada sam ispred same luke video svog prvog Humboltovog rečnog delfina iz sliva Orinoka (*Inia geoffrensis humboldtiana*), uhvatio sam sebe u atipično ushićenom stanju, dečje-srećnog osmeha koji mi dugo nije silazio s lica.

Jednog popodneva plovili smo niz Iniridu do ušća Guaviarea, pa uz Guaviare, pokraj sprudova od belog peska. Pratili su nas krupnokljune čigre (*Phaethusa simplex*) i crni vodoseci (*Rynchops niger*), dok su južni vivci (*Vanellus chilensis*) stajali po sprudovima, zajedno s više desetina peščanih legnjeva (*Chordeiles rupestris*) i, uz njih, ponekim američkim legnjem (*Chordeiles minor*). Sedeo sam u čamcu, uživajući u sumraku koji je polako reku činio sve plavljom, a šumu sve senovitijom. A onda je iz te šume izašla grupa ptičara.

Fotografisanje ptica u Iniridi

Foto: Edson Moroni

Isprva su, kažu, pratili jednu stazu, bez uspeha, pa su pošli drugom, s istim rezultatom. I taman kad su krenuli da se ukrcaju u čamac, da pređu rukavac između obale i spruda, ugledali su bezimenog mravljeg svračka. Ovde je svet još toliko mlad da stvaranje nije završeno, pa ni ptice još nemaju imena! Ova vrsta otkrivena je 2007, prvi put je fotografisana 2016. U najnovijem ključu za Kolumbiju doslovno se zove „Unnamed Antshrike“. Isprva se smatralo da bi ovaj *Thamnophilus sp.* mogao da bude izolovana populacija crvenoleđeg zebastog mravljeg svračka (*Thamnophilus palliatus*) koji živi hiljadu kilometra odavde, na južnoj obali Amazona, ali zbog morfoloških razlika može biti da je u pitanju nova vrsta za nauku.

Pre nešto više od deset godina, Svetski fond za prirodu (WWF) otpočeo je istraživanje područja Rečne zvezde, kako je prolazeći ovuda pre dva veka sam Aleksandar fon Humbolt nazvao prostranu vodoplavnu regiju u kojoj se više reka spaja da sačine Orinoko. Čitavo područje danas ima nepunih 50 hiljada stanovnika, od toga preko 60% pripadnika naroda Punaive i Kuripako. Jedan deo procesa osnivanja ramsarskog područja bilo je i glasanje lokalnog stanovništva kakvu budućnost žele za svoj kraj, koji je u planovima vlade već bio predviđen za razvoj rudarstva. Većinom glasova odlučeno je da se na rudarstvo stavi tačka, životna sredina zaštititi, a razvoj usmeri u pravcu ekoturizma. I tako sam se našao u Iniridi, da pišem o razvoju nove amazonske destinacije za posmatranje ptica.

Nedaleko grada nalazi se Kuripako selo Sabanitas. Put do njega vodi kroz poljoprivredno područje gde se uglavnom gaji manioka i, u manjim količinama, ananas, koliko da zadovolji lokalne potrebe (nema plantaža, niti pratećeg zalivanja pesticidima). Među kućama pokrivenim palminim lišćem posmatrali smo žutočubog detlića (*Melanerpes cruentatus*), zelenoleđog trogona (*Trogon viridis*) i belogrlog tukana (*Ramphastos tucanus*), pa velike crveno-plave are (*Ara macao*) i divovske žuto-plave are (*Ara ararauna*) kako se hrane voćem u samim vrhovima krošnji.

Stanovnici Sabanitas su kraj sela napravili izletišta gde je, s lokalnim ptičarom, moja grupa ptičara tog jutra za 5 sati prešla 8 kilometara kroz savanu i zabeležila 80 vrsta ptica, među njima i veliku narandžastu kapucinsku kotingu (*Perissocephalus tricolor*) – ovo je jedino mesto u Kolumbiji gde se ona sreće. Na reci su nas dočekale i kotinge gološijanke (*Gymnoderus foetidus*), belotrbi smaragdni kolibriji (*Chionomesa fimbriata*) koji su leteli od drveta do drveta, amazonski vodomari (*Chloroceryle amazona*) koji su s grana merkali vodu ispod sebe, čak i moj nemezis, sunčana čaplja (*Eurypyga helias*), koja je preda mnom progutala ribu, dok je seoski pas nije poterao.

Pošto je zvezda već upekla, neki su se s decom iz Sabanitas kupali u reci koja je od tanina iz lišća naizgled crna kada je u senci krošnji, no, na suncu bi dobijala sasvim neverovatnu narandžastu boju. Posle kupanja, na listovima banana servirali su nam izvrsnu *pesca-*

Belogrli tukan *Ramphastos tucanus*

Foto: Edson Moroni

do moquiado, ribu pečenu na pari iznad zemljanog lonca i fantastično začinjenu, taman do granice ljutog.

Slušajući volju građana, vlada Kolumbije je 2014. proglasila preko 250 hiljada hektara oko Iniride za ramsarsko područje, šesto u državi i prvo u Amazoniji. Rečna zvezda leži u tranzicionoj zoni između slivova Amazona i Orinoka, pa se u njoj meša živi svet oba sliva. Nastanjuje je više od 460 vrsta ptica, 470 vrsta riba, 200 sisara, 40 vodozemaca i 900 biljaka.

Populacija delfina koje smo viđali tokom svake plovidbe, procenjuje se na oko 330 jedinki. U folkloru Amazonije, rasprostranjeno je verovanje da se delfini noću pretvaraju u zgodne mladiće koji zavode devojkice, da ujutro ponovo postanu delfini i vrate se u reku. Takav

shapeshifter zove se *encantado*. Raširenost tih verovanja, smatra se, služi da se na društveno prihvatljiv način prikrije incest, prisutan u brojnim izolovanim zajednicama.

Foto: Dragan Simić

Najzapadniji deo geološke formacije Gijanski štit, Čeros de Mavekure su među najstarijim stenama Južne Amerike.
Foto: Edson Moroni

Pozno je popodne, kišni oblaci su nisko nad šumom, ali sunce je još niže, pa stvar duboke senke po krošnjama. Mi smo u čamcu, na širokom ulazu u rukavac Iniride, gde su nas privukli delfini. Isprva jedan, pa još jedan... nekih 6 do 7 životinja na trenutak je izranjalo na površinu radi novog udisaja. I, verujem, da bace radoznali pogled na nas.

Pokreti su im bili opuštani i bez žurbe. Povremeno bi se čulo njihovo glasno groktanje. Njihovo prisustvo oko čamca utišalo nas je, došaptavali smo se kao da smo u crkvi ili muzeju. Bio sam ushićen, kao da mi je dozvoljeno da prisustvujem drevnom ritualu nepoznate kulture.

Odatle smo nastavili uzvodno Iniridom, da uplovimo u pritoku Matru, punu američkih ogrličastih vodomara (*Megaceryle torquata*) i amazonskih vodomara (*Chloroceryle amazona*), sa arama severama (*Ara severus*) i crveno-plavim arama (*Ara macao*) u letu iznad nas. Dočekuje nas buka, u lišću nešto stenje, grakće i grca. I taj smrad, poput mučkova. Mi smo među hoacinima (*Opisthocomus hoazin*), 65 miliona godina starom vrstom, toliko starom da su je lovlili poslednji dinosauri... pod uslovom da nisu imali razvijeno čulo mirisa!

Našli smo se usred jata. Levo i desno od nas bilo je preko 12 hoacina s tim narančastim mohikanama i golim, plavim licima. Oni se hrane lišćem, pa među pticama imaju jedinstven digestivni trakt: poput preživara, služe se bakterijskom fermentacijom da rastvore lišće. Otuda ispuštaju i isparenja nalik stajskom đubrivu. Većina se trapavo povlačila dublje u šiblje, ali neki su ostali ukočeni tamo gde smo ih zatekli, pozirajući pred kamerama.

Hoacin *Opisthocomus hoazin*

Foto: Edson Moroni

Kapucinska kotinga *Perissocephalus tricolor*
Foto: Edson MoroniRečni delfin *Inia geoffrensis humboldtiana*

Foto: Paul Maury

Are severe *Ara severus*

Foto: Edson Moroni

Usput smo opazili još nekoliko delfina, džinovsku vidru (*Pteronura brasiliensis*; delfini ponekad love ribu udruženi s vidrama) i grupu od 5–6 retkih crnoglavih uakari majmuna (*Cacajao melanocephalus*).

Potom je naš skiper smanjio gas i usporio, pa smo počeli da zagledamo krošnje da nije još koji majmun ili šta... ništa, samo je pokupio pivsku konzervu, jedinu koja je plutala niz reku. Iniridom ne plove plastične flaše, niti kese dekoriraju granje duž obala (da li da dodam, kao kod kuće). A neće ni ploviti, pokazao nam je skiper.

Ptice Iniride

Ovdašnja lista za sada je stigla do 465 vrsta ptica – manje od četvrtine od 1.965 vrsta Kolumbije, od čega smo mi za pet dana uspeli da vidimo oko 235. Područje je karakteristično po više desetina vrsta ptica vezanih za sliv Orinoka, dalje na istoku, koje se drugde retko i teško sreću. Među njima je npr. i jako usko lokalizovana Orinoko mekorepka (*Thripophaga cherriei*), koja se praktič-

no viđa samo u Iniridi. Koliko sam primetio, čitava grupa, uključujući i mene, služila se najnovijim ključem Stivena Hiltija *Birds of Colombia* u izdanju Lynx Edicions.

Vreme

Kraj novembra – početak decembra ujedno je sam početak sušne sezone (tada ne vlada suša, samo pada manje kiše). Mi smo doživeli nekoliko kratkih pljuskova, pretežno noću. Najviše kiše padne između maja i jula, a najmanje u periodu decembar – februar. Suvlji meseci od poznog novembra do sredine marta smatraju se najboljim periodom za putovanje.

Zdravlje

Pred put sam primio vakcinu protiv žute groznice i obnovio antitetanus. Prisutan je i umeren rizik od malarije, dakle, izbegavajte ujede autanima, dugim rukavima i nogavicama, posebno unutar šume. U šumi jeste bilo komaraca, ali ne mnogo. Poneko jeste bio uboden,

ali većina nije. Isto je bilo i sa crvenim šumskim grinjama (larve grinja porodice *Trombiculidae*) u otvorenoj savani, poneko je izašao izujedanih potkolenica (nisu se svi čuvali autanima), ali većina nije.

Zahvalnica

Na pozivu na turu *Escape to the Orinoco River Basin*, želeo bih da zahvalim organizatorima: Luisu Urenji iz Manakin Nature Tours, koji je maestralno držao sve pod kontrolom, našem lokalnom vodiču Danijelu Kamilu, kao i sponzorima: ProColombia, Spirit Airlines, Air Europa, Aerolinea SATENA, hotelu Bogota Hilton Garden Inn i, u Iniridi, hotelu Fuente del Guania, u odličnom mestu u dubokoj hladovini visokih krošnji koje ponekad posećuju razne are, amazonske kišobranke (*Cephalopterus ornatus*), mastiljavi arakari (*Pteroglossus inscriptus*) i Azarin arakari (*Pteroglossus azara*). Posebnu zahvalnost dugujem i svom vodiču, uvek nasmejanom Edsonu Moroniju. Zar nam svima nije potrebno mnogo smeha nakon dve godine pandemije? Pa ako se smejemo u Amazoniji – još bolje. ■

DOGAĐAJ KOJI SE PAMTI

Ana Ivetić, vaspitačica

Svake godine, dolaskom hladne zime, dvorište našeg vrtića naselje pernati prijatelji. Svakako, ne dolaze nepozvani, dolaze jer znaju da ih željno očekujemo. Pripremimo im hranu, sklonište, mir. Ako nas posetite, upoznaćete velike i plave senice, crvenčaca, šumskog goluba, skakutave vrapce, sive senice, sojke. Deca uživaju dok ih posmatraju na hranilicama, a roditelji donose potrebnu hranu. Uz njih učimo da brojimo i prebrojavamo, samo što su ptičice brze, pa uvek krećemo iz početka. Kad bolje razmislimo, nije to ni tako loše. Do škole, brojače se do 100, toliko je ptičica u našem vrtiću.

Jednog jutra, jedna od 100, slećući na hranilicu, udarila je u prozorsko staklo. Pala je zbunjena i ošamućena. Kao da joj to nije bilo dosta, čak i previše, jedna noga, koja je svakako nije tu očekivala, stala joj je na rep. Dečje okice su se zabrinule, uzdasi pojačali. Treba senicu spasiti od komšijskog mačora. Kako su deca poželela, tako je i bilo. Petnaest minuta na ruci, visoko, kod najviše vaspitačice, plava senica je dolazila svesti. A onda ushićenje i osmesi. Odletela je na najvišu granu i posmatrala nas. Sigurni smo da je bila veoma zahvalna.

„DAJ MI KRILA JEDAN KRUG”

Anja i Marija Veličković

Temu III Međunarodnog dečjeg likovnog konkursa „Mini restART” bile su ptice, a na javni poziv odazvala su se deca iz naše zemlje i čak 34 države sveta. Pristiglo je 2.723 rada domaćih i 2.235 radova autora iz inostranstva, što ukupno čini 4.958 radova.

Pravo učešća imala su deca uzrasta 4 do 18 godina, samostalno ili grupno (predškolske ustanove, osnovne i srednje škole, umetničke škole, udruženja građana, dečji kulturni centri, likovni ateljei i slične ustanove ili organizacije). Prema unapred zadatim uslovima, autori su konkurisali isključivo dvodimenzionalnim radovima formata 15x15cm, koji su rađeni različitim slikarskim, crtačkim i grafičkim tehnikama.

Sve pristigle radove pregledao je stručni žiri u sastavu dr Ana Milošević, istoričarka umetnosti, mr Snežana Grozdanović, autorka projekta i mr Dragan Cvetković, samostalni umetnik. Stručni žiri dodelio je 32 nagrade i 48 pohvala autorima u svim kategorijama, kao i pohvale mentorima za najuspešnije zbirke likovnih radova. O izuzetno kvalitetnim radovima govori činjenica da je za finalnu izložbu odabrano čak 1.133 rada koji su gostima i građanima Srbije predstavljeni 30. oktobra 2021. u Gradskoj kući u Velikoj Plani. Nagrađeni i pohvaljeni autori dobili su diplome, medalje i izložbene kataloge, dok je tokom celog novembra posetioce Galerije u vili Klefiš svakodnevno dočekivalo i cvrkutalo više od hiljadu ptica.

Bila je to prilika da Obrazovno-kreativni centar RESTART u Velikoj Plani nizom aktivnosti čitavu godinu posveti pticama, ali i da u okviru ovogodišnjeg projekta, koji je tematski posvećen pticama, saraduje sa ornitolozima DZPPS, pre svega sa Natašom Jančić i Slobodanom Kneževićem.

Osim stvaralačkog izražavanja na papiru, organizovan je izlet za decu školskog uzrasta s ciljem posmatranja ptica pored Velike Morave, interaktivna muzička radionica u prirodi čije su teme bile muzičke kompozicije u kojima dominiraju motivi cvrkuta ptica i čitav niz drugih propratnih događaja.

Sofija Nikolić, 5 godina

Vasilije Stojilkov, 8 godina

Tara Dimitrijević, 11 godina

Mihajlo Ivić, 9 godina

Nevena Maričić, 13 godina

Vlada Gavukchian, 13 godina

Li Wang Lok, Hong Kong, 17 godina

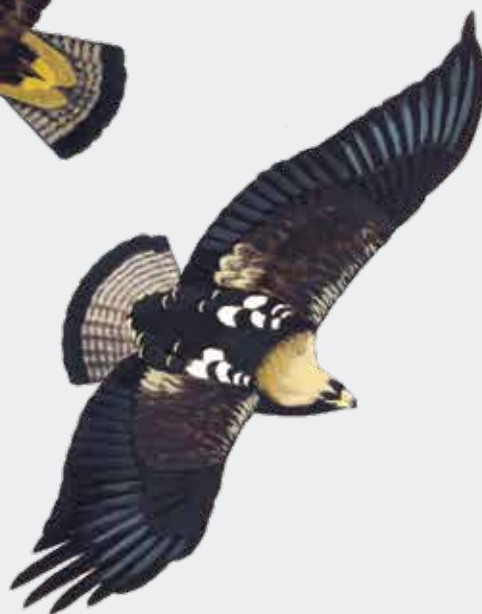

Barbara Habek, 18 godina

Krstaš u Srbiji

ilustracije: Szabolcs Kókay
www.kokay.hu

Ad.

Krstaš *Aquila heliaca*

Dužina: 70-83 cm

Raspon krila: 175-205 cm

Status: kritično ugrožena vrsta koja u Srbiji živi u severnom i srednjem Banatu

Stanište: stepski, slatinski i

poljoprivredni nizijski predeli

Brojnost u Srbiji: 5 parova (2022)

Juv.

Izvor podataka:

Puzović S, Radišić D, Ružić M, Rajković D, Radaković M, Pantović U, Janković M, Stojnić N, Šćiban M, Tucakov M, Gergelj J, Sekulić G, Agošton A. i Raković M. (2015): Ptice Srbije: procena veličina populacija i trendova gnezdarica 2008-2013. Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, Prirodno matematički fakultet, Departman za biologiju i ekologiju, Univerzitet u Novom Sadu.

Radišić, D., Vasić, V., Puzvić, S., Ružić, M., Šćiban, M., Grubač, B., Vujić, A. eds. (2018): Crvena knjiga faune Srbije III – Ptice. Beograd: Zavod za zaštitu prirode Srbije, Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Departman za biologiju i ekologiju i Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije.

Aplikacija za mobilne telefone „Ptice na dlanu”: <https://pticesrbije.rs/aplikacija/>